

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Ústav východoevropských studií

Bakalářská práce

Jan Chalupník

Umělecká tvorba Jegora Letova a činnost skupiny Graždanskaja oborona

Artistic Texts of Yegor Letov and Activities of the Group Graždanskaya
oborona

Mé poděkování patří především vedoucímu práce PhDr. Stanislavu Tumisovi M.A., Ph.D. za trpělivost a vstřícný přístup při psaní práce a Mgr. Janě Kitzlerové, Ph.D. za cenné rady při překladu vybraných textů. Dále bych chtěl poděkovat své rodině a přátelům za podporu.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracoval samostatně, že jsem řádně citoval všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu. V Praze, dne

..... Jan Chalupník

Abstrakt (česky)

Bakalářská práce je zaměřena na osobnost punkového hudebníka Jegora Letova, lídra a zakladatele hudební skupiny *Graždanskaja oborona* a významného představitele sovětské, později ruské rockové scény. Práce v jednotlivých oddílech podává stručný obraz vývoje rockového hnutí v Sovětském svazu, životní osudy Letova se zvláštním zaměřením na jeho konflikt s komunistickým režimem a rozbor vybraných textů písní, reflektujících sovětskou společnost a Letovův vztah k ní.

Klíčová slova:

Letov, SSSR, Graždanskaja oborona, hudba, punk, rock.

Abstract

This bachelor thesis focuses on the personality of the punk musician Yegor Letov, the founder and leader of the music group Grazhdanskaya oborona. He was also an important representative of Soviet and Russian rock scene. In individual chapters, the thesis briefly describes the development of rock movement in the Soviet Union, life of Yegor Letov with a special focus on his conflicts with the communist regime and analysis of chosen lyrics, which reflect the Soviet society and Letov's relationship to it.

Key words:

Letov, USSR, Grazhdanskaya oborona, music, punk, rock.

Obsah

1	Úvod.....	7
2	Vznik a vývoj rockového hnutí v SSSR.....	10
3	Činnost Jegora Letova.....	17
3.1	1964-1984: Mládí a první hudební projekt – skupina <i>Posev</i>	17
3.2	1984-1985: Vznik skupiny <i>Graždanskaja oborona</i> , první represe.....	19
3.3	1986-1990: První veřejné koncerty, nárůst popularity, dočasné ukončení činnosti.....	22
3.4	1990-1993: Nové tvůrčí postupy, obnovení činnosti skupiny <i>Graždanskaja oborona</i>	27
4	Způsob tvorby a její politické aspekty.....	30
4.1	Letov v kontextu světového rockového hnutí i domácích uměleckých vlivů.....	30
4.2	Protisovětský aspekt textů.....	33
4.3	Další prvky tvorby: vystupování, zvuk, grafika alb.....	47
5	Závěr.....	49
6	Bibliografie.....	51
7	Obrazová příloha.....	54

1 Úvod

Cílem této práce je analyzovat život a tvorbu Jegora Letova v osmdesátých letech a na počátku devadesátých let 20. století. Zejména chci poukázat na to, jak ve svých textech té doby reflektoval sovětskou společnost a demonstrovat na jeho životních osudech postavení radikálního undergroundového hudebníka v pozdní fázi Sovětského svazu.

Osobnost Jegora Letova jsem jako téma práce zvolil z toho důvodu, že se zejména v Rusku, ale i v dalších zemích bývalého Sovětského svazu řadí k nejvýznamnějším představitelům rocku, potažmo punk rocku. Jeho odkaz je stále živý i v době napsání této práce, tedy dvanáct let po jeho smrti v roce 2008. Přesto se jedná o v zahraničí relativně neznámou osobnost. V současné době se Letovově tvorbě začíná ve svých statích a monografiích věnovat množství ruských autorů. Část z těchto materiálů posloužila i jako zdroj při psaní této práce.

Při psaní bakalářské práce jsem zvolil interdisciplinární přístup, zahrnující výběr a analýzu historických zdrojů ze zkoumaného období Letovova života spolu s analýzou a interpretací jeho vybraných textů se zaměřením na jejich společenské a antisovětské motivy. V této části jsem vycházel z poznatků, obsažených v literárněvědných publikacích a statích, podrobněji popsaných níže. Cílem tohoto přístupu bylo zachytit, jak se Letovovy názory na společnost projevovaly konkrétně ve vztahu k sovětskému režimu a na pozadí jakých životních událostí analyzované texty vznikaly. Při překladu textů do češtiny jsem se snažil co nejvíce zachovat v původním vyznění význam i výrazové prostředky, které jsou předmětem rozboru ve třetí části této práce. Za tím účelem jsem do určité míry upozadil zachování rýmů a metra jednotlivých písní.

V první části pojednám o celkovém vývoji ruského rockového hnutí, v jehož vrcholné fázi se objevil i právě Letov se svou skupinou, neboť stav rockové scény zejména v osmdesátých letech je důležitým kontextem Letovovy umělecké činnosti. Zaměřím se zde zejména na odezvu rocku jako západního sociokulturního fenoménu v Sovětském svazu, na přejímání jednotlivých rockových proudů a vln, jako například hnutí hippies či punku, a na způsob, jímž byly tyto směry přijímány a interpretovány sovětskými hudebními skupinami. Velká pozornost bude věnována i vzniku a vývoji center sovětského rocku a také tomu, jak se postupně vyvíjel postoj úřadů vůči tomuto hnutí, jeho představitelům a příznivcům. Druhá část se věnuje biografii Jegora Letova od jeho životních osudů před zahájením umělecké dráhy přes její počátky a období vrcholné popularity na sklonku osmdesátých let až k období útlumu činnosti a hledání nových tvůrčích postupů a cest na počátku let devadesátých. Třetí část je pak

samotným rozbohem vybraných textů z Letovovy tvorby. Texty jsem volil s ohledem na jejich popularitu a na obsah, na němž by bylo možné co nejlépe demonstrovat Letovo vnímání života v Sovětském svazu a způsoby, jakými tuto realitu ztvárňoval ve svých písních. Tento hlavní úsek třetí části je pak doplněn o dva menší. První zasazuje Letova do kontextu sovětských, potažmo ruských, i zahraničních uměleckých směrů a autorů, kteří jej v jeho tvorbě nejvíce ovlivnili, druhý pak doplňuje hlavní část o stručný popis dalších prvků uměleckého projevu, jako například zvuk nahrávek, samotný proces nahrávání, jevištní projev či grafická úprava obalů jednotlivých alb a propagační fotografie Letova a jeho skupiny. Za tímto účelem je celý text doplněn i o obrazovou přílohu.

Úvodní shrnutí vývoje rockového hnutí jsem sestavil za použití informací z publikace Artěmije Troického *История советского рока*¹, která je hodnotným svědectvím přímého a velmi významného účastníka celého hnutí. Dalším zdrojem je čtyřdílný dokument Sergeje Protasova *Русский Рок* z roku 2008, zahrnující jak archivní záběry, tak rozhovory s představiteli většiny nejslavnějších rockových skupin a nejvýznamnějších organizací celého hnutí. Použil jsem rovněž informace z monografií *Consuming Russia: popular culture, sex, and society since Gorbachev*², editované Adele Marie Barkerovou, věnující se mimo jiné i ruskému rocku v období perestrojky, a *Punk in Russia: Cultural mutation from the 'useless' to the 'moronic'*³ Ivana Gololobova, Yngwara Steinholta a Hillary Pilkingtonové, studie zaměřené na rozvoj žánru punku, k němuž je Letov i se svou skupinou řazen. Zejména z hlediska ověření přesné datace jednotlivých událostí byla velmi přínosná i publikace Alexandra Alexejeva *Кто есть кто в советском роке*⁴, obsahující abecedně seřazenou převážnou část sovětských rockových skupin s jejich chronologickou historií. Společenský a historický kontext jsem do kapitoly doplnil s pomocí kolektivní monografie *Дějiny Ruska 20. století*⁵, editované Andrejem Zubovem.

Při zpracovávání druhé a třetí části jsem čerpal z několika hlavních zdrojů. Jednalo se o dokumentární filmy, natočené v roce 2014, *Это было в Сибири. Гражданская оборона и Янка* režiséra Vladimíra Kozlova a *Здорово и вечно* Natalji Čumakovové, manželky Jegora Letova. Oba filmy obsahují rozhovory s lidmi z Letovova okolí, ať už se jednalo o spoluhráče

¹ ТРОИЦКИЙ, А., *История советского рока*, Москва: РИО, 1991.

² BARKER, A. M. (ed.), *Consuming Russia: popular culture, sex, and society since Gorbachev*, Durham, Duke University Press, 1999.

³ GOLOLOBOV, I., *Punk in Russia: Cultural mutation from the 'useless' to the 'moronic'*, London; New York: Routledge, Taylor & Francis Group, 2014.

⁴ АЛЕКСЕЕВ, А., *Кто есть кто в советском роке. Иллюстрированная энциклопедия отечественной рок-музыки*, Москва, МП Останкино, 1991. Dostupné z: <https://www.litmir.me/br/?b=146635>.

⁵ ZUBOV, A. (ed.), *Дějiny Ruska 20. století – II. díl*. Praha: Argo, 2015.

z hudebních uskupení, organizátory koncertů a festivalů či rodinné příslušníky. Dalším zdrojem byl sborník *Я не верю в анархию*⁶, obsahující většinu rozhovorů, které Letov poskytl tisku a část článků, vydaných v souvislosti s jeho tvorbou a aktivitami. Cenným zdrojem byly i samotné oficiální internetové stránky skupiny *gr-oborona.ru* a fanouškovské stránky skupiny *grob-hroniki.org*, obsahující jak všechny texty a kompletní diskografii s Letovem psanými komentáři k jednotlivým albům, tak i rozsáhlý archiv článků, rozhovorů a odpovědí na otázky fanoušků. Zároveň v práci uvádím i odkazy na dostupné záznamy významných koncertů Letova a jeho skupiny.

Při mém přístupu k interpretaci Letovových textů byla nejvíce přínosná monografie Jurije Domanského *Формульная поэтика Егора Летова*⁷, podávající možný výklad častých motivů v Letovových textech. Kromě této publikace jsem rovněž použil Letovovi věnované statě ze sborníku *Русская рок-поэзия: текст и контекст*, stejně tak jako další články, zabývající se problematikou Letovovy tvorby a poetiky.

⁶ ЛЕТОВ, Е., *Я не верю в анархию*, Москва, Издательский центр совместно с ООО Лист Нью, 1997. Dostupné z: <http://www.gr-oborona.ru/pub/anarhi/>.

⁷ ДОМАНСКИЙ Ю., *Формульная поэтика Егора Летова*, Москва, Bull Terrier Records, 2018. Dostupné z: <http://letov.org/#books>.

2 Vznik a vývoj rockového hnutí v SSSR

Rocková hudba začala do SSSR pronikat od druhé poloviny padesátých let, tedy v době, kdy v čele země stál Nikita Sergejevič Chruščov. Takzvané období tání přineslo mimo jiné i určité otevření dříve izolovaného Sovětského svazu zahraničním turistům,⁸ což sehrálo důležitou roli při seznamování sovětského obyvatelstva – zejména mladé generace – se západní kulturou. Důležitým mezníkem byl VII. mezinárodní festival mládeže, který proběhl v Moskvě v létě 1957. Do této události se kromě 30 000 mladých cizinců z mnoha zemí nakonec zapojily bezmála tři miliony Moskvanů. Festival po dobu svého konání zcela změnil tvář metropole, zvědavost na západní kulturu a životní styl v kapitalistických zemích byla obrovská. A v Moskvě otevřeně zazněla západní hudba.⁹ Nejen jazz, ale i tehdejší rock'n'roll si především jako taneční hudba získaly v Moskvě mnoho příznivců, kteří zůstali těmto žánrům věrní i dlouho po skončení festivalu.¹⁰ Co se týče rock'n'rollu, šlo však spíše o jedno z prvních seznámení, tento žánr získal v SSSR masovou popularitu až později.

Skutečnou oblibu si rock v Sovětském svazu získal až díky tvorbě skupiny *The Beatles*, jejíž alba se na místním černém trhu začala objevovat kolem roku 1965.¹¹ Tehdy už v SSSR zastával post generálního tajemníka Leonid Iljič Brežněv, jenž vystřídal Chruščova, odvolaného plénem ÚV KSSS v říjnu 1964.¹² Příchod Brežněva k moci byl vítězstvím stranicko-aparátnické nomenklatury, která za jeho vlády začala vykazovat izolovanost a oligarchické rysy. Heslem této vlády ve vztahu k nejrůznějším tehdejším sociálně-kulturním hnutím a proudům, včetně toho rockového, bylo „žít a nechat žít“¹³ – první rockové hudební skupiny, které právě v šedesátých letech v SSSR vznikly, tak nečelily žádnému systematickému tlaku ze strany úřadů, nicméně ani nemohly počítat s možností legalizace své umělecké činnosti či dokonce podpory ze strany kulturních orgánů. Jejich existence byla vládou po většinu času jednoduše ignorována.¹⁴

První skupiny, založené ještě před érou „beatlomanie“, najdeme v Rize a Tallinnu – hlavních městech tehdejší Lotyšské a Estonské SSR.¹⁵ Pro Moskvu se pak v tomto směru stala zlomovou právě polovina šedesátých let, kdy vznikají skupiny *Slavjaně* (Славяне – Slované), *Brat'ja* (Братья – Bratři) a *Sokol* (Сокол – Sokol). Jejich hlavní inspirací byla právě hudba *The*

8 ZUBOV, A. (ed.), *Dějiny Ruska 20. století – II. díl*. Praha: Argo, 2015, s. 311.

9 Tamtéž, s. 311.

10 ТРОИЦКИЙ, А., *История советского рока*, Москва: РИО, 1991, s. 9.

11 Tamtéž, s. 13–14.

12 ZUBOV, A. (ed.), *Dějiny Ruska 20. století – II. díl*. Praha: Argo, 2015, s. 368.

13 Tamtéž, s. 370.

14 ТРОИЦКИЙ, А., *История советского рока*, Москва: РИО, 1991, s. 16.

15 Tamtéž, s. 12.

Beatles, dále pak *Rolling Stones* a *Monkeys*. V přibližně stejné době vznikají i v Leningradu první skupiny jako *Stranniki* (Странники – Poutníci), *Lesnyje Brat'ja* (Лесные братья – Lesní bratři), *Avangard* (Авангард – Avantgarda) nebo *Argonavty* (Аргонавты – Argonauti).¹⁶

Západní rock byl pro tyto i mnohé další skupiny – nejčastěji vzešlé z prostředí vysokoškolských studentů – skutečným vzorem. Cílem kapel a zároveň požadavkem posluchačů nebyla vlastní tvorba, ale co nejvěrnější nápodoba písní zahraničních skupin. Na prvních koncertech tak zněly opět převážně skladby populárních *The Beatles*, jejichž texty byly ve většině případů zpěváky bez znalosti angličtiny odposlouchány z nahrávek. V písních se pak objevovaly zkomoleniny původního textu.¹⁷ Hlavní pozornost se tak soustředila na hudební stránku písní, narozdíl od pozdějšího období sovětského rocku, zpívaného rusky s velkým důrazem na text a jeho poselství.

V době prvních rockových kapel byl ruský jazyk naopak odmítán,¹⁸ mezi muzikanty panoval názor, že není svým zněním a strukturou vhodný pro rockové skladby, vyznačující se specifickým rytmem a vokálními linkami. Navíc byly ruské texty považovány za jakousi podbízivost vůči režimu. Na vině zde mohla být i odpověď orgánů oficiální kultury na rostoucí poptávku po tuzemské rockové hudbě – zakládání tzv. VIA (*vokal'no-instrumental'nyje ansambl'i*¹⁹), „legálních“ rockových skupin, jejichž repertoár tvořily právě ruskojazyčné písně.²⁰ Tyto skupiny – mezi prvními například *Pojuščije gitary* (Поющие гитары – Zpívající kytary) – byly sice zbytkem rockové scény i kvůli svému příliš popovému zvuku považovány za cosi podřadného, nicméně díky možnosti pořádání koncertů poskytovaly muzikantům možnost uživit se a také přispěly k popularizaci rockové hudby mezi širší veřejností.²¹

První vlna represí proti rockovým skupinám, zaměřená hlavně na jejich centra v Moskvě a Leningradu, přišla po roce 1968. Vláda po potlačení pokusů o demokratizaci komunistického režimu v Československu obrátila pozornost k vnitřní situaci v Sovětském svazu, což se týkalo i nelegálně hrajících rockových skupin. Proběhla vlna zatýkání, zákazů činnosti pro některé kapely – například leningradské *Flamingo* (Фламинго – Flamenco) – mnoho muzikantů z řad vysokoškolských studentů bylo vyloučeno z Komsomolu. Odůvodněním byla účast v nelegálním VIA a ztráta komsomolské bdělosti. Postihům neunikli ani vedoucí pracovníci

¹⁶ ТРОИЦКИЙ, А., *История советского рока*, Москва: РИО, 1991, s. 15.

¹⁷ *Русский Рок (Часть 1)*, režisér Сергей ПРОТАСОВ, Ruská federace, Балтик видео, 2008.

¹⁸ ТРОИЦКИЙ, А., *История советского рока*, Москва: РИО, 1991, s. 22–23.

¹⁹ Вокально-инструментальные ансамбли – Vokálně-instrumentální soubory

²⁰ *Русский Рок (Часть 1)*, režisér Сергей ПРОТАСОВ, Ruská federace, Балтик видео, 2008.

²¹ ТРОИЦКИЙ, А., *История советского рока*, Москва: РИО, 1991, s. 17.

prostor, kde skupiny zkoušely nebo pořádaly koncerty. Tato represivní opatření nicméně nezastavila vzrůstající popularitu rockové hudby.²²

Další velký impulz pro rock přišel na počátku sedmdesátých let v podobě hnutí hippies, které po západním vzoru vzniklo i v Sovětském svazu, a to s nebývale masovou účastí. Všechny prvky tohoto hnutí – snad vyjma nárůstu popularity drog – se plně projevíly i zde. Sovětští hippies vyznávali stejný styl oblékání a stejnou filozofii svobody, pacifismu a volné lásky jako jejich západní protějšky. Centry hnutí se staly Moskva, Leningrad, Jalta a Tallinn, mezi nimiž se hippies hojně přepravovali autostopem. Úřady proti nim nepřijaly žádná opatření, sice docházelo k represím, ale šlo spíše o ojedinělé zákroky milice, která rovněž snad pro masovost hnutí zůstávala vůči němu ve většině případů netečná.²³

Hippies rovněž jevíli velký zájem o západní hudbu, fungoval obrovský černý trh s deskami.²⁴ Po rozpadu Beatles se dostaly do centra pozornosti progresivní a hard rockové skupiny jako *Deep Purple*, *Led Zeppelin* a *Pink Floyd*, v duchu těchto žánrů začaly měnit svůj zvuk a repertoár i sovětské skupiny.²⁵ Rocková scéna se rozrůstala a sílila a postupem času začala vykazovat specifické rysy, odlišné od svých západních vzorů. Tím bezpochyby nejdůležitějším byl přechod k rusky psaným textům.

Právě originální texty v mateřském jazyce byly bodem, který odlišil sovětský rock od západního, ale především přinesl syntézu rockové hudby s ruskou a sovětskou literární tradicí. Autoři písní a muzikanti tak navazovali hudebně na západní vzory, ale texty pokračovaly v dědictví ruské poezie, inspirovaly se autory napříč celou ruskou literaturou a zejména pak recitačními výstupy Jevgenije Jevtušenka a Andreje Vozněsenského a tvorbou generace ruských bardů, především Vladimira Vysockého.²⁶ Právě díky této skutečnosti vznikla v Sovětském svazu osmdesátých let generace bardů rockových, jako Alexandr Bašlačev, Janka Ďagileva, Boris Grebensčikov (skupina *Akvarium* (Аквариум - Akvárium)) nebo Jurij Ševčuk (skupina *DDT*), jejichž hlavní složkou tvorby bude právě text, doprovázený často jen akustickou hudební složkou, a kteří se i díky návaznosti na tradici ruských bardů budou těšit velké popularitě.²⁷

²² *Русский Рок (Часть 1)*, režisér Сергей ПРОТАСОВ, Ruská federace, Балтик видео, 2008.

²³ ТРОИЦКИЙ, А., *История советского рока*, Москва: РИО, 1991, s. 19–20.

²⁴ Tamtéž, s. 20.

²⁵ Tamtéž, s. 21.

²⁶ Tamtéž, s. 27.

²⁷ BARKER, A. M. (ed.), *Consuming Russia: popular culture, sex, and society since Gorbachev*, Durham, Duke University Press, 1999, s. 110–112.

Tematika ruských textů se od západních velmi lišila, soustředila se často na etické a filosofické otázky, naopak téměř chyběla složka, zabývající se sexualitou.²⁸ I velká popularita poezie v SSSR zapříčinila, že na rozdíl od západního rocku, jehož středobodem byla hudební stránka písně, se pozornost sovětských hudebníků i posluchačů stále více soustředila na stránku textovou, což ovšem na druhou stranu právě kvůli jazykové bariéře nedovolilo sovětským kapelám ani po pádu železné opony získat větší popularitu v zahraničí.

První pokusy o nahrazení pseudoanglických textů ruskými nicméně nebyly přijaty publikem pozitivně, ruština byla ještě dlouho vnímána jako znak konformismu. I když už od poloviny šedesátých let se některé skupiny snažily zařadit do repertoáru i vlastní ruskojazyčné písně, většinou se vždy vracely k přejímání zahraničních skladeb.²⁹ Změnu v tomto ohledu přinesla *Mašina vremeni*, skupina založená roku 1968 Andrejem Makarevičem, která svou tvorbu na ruských textech naopak zakládala.³⁰ *Mašina vremeni* (Машина времени – Stroj času) se postupně vypracovala do pozice lídra rockové scény, i díky účasti na festivalech, které se začaly v sedmdesátých letech pořádat, někdy i pod záštitou oficiálních orgánů, na mnoha místech Sovětského svazu, hlavně v evropské části RSFSR a v oblasti Kavkazu.³¹ Tento trend vyvrcholil festivalem v Tbilisi, pořádaným roku 1980. Šlo o do té doby největší rockový festival v SSSR, který přitáhl i pozornost oficiálních médií a znamenal vstup nezávislých rockových kapel do oficiální sféry kultury.³² Tisk reagoval na vystoupení většiny kapel pozitivními recenzemi,³³ muzikanti se začali podílet i na hudbě k filmům. Andrej Makarevič spolupracoval na hudbě k filmu *Duša* (Душа – Duše) od Alexandra Stefanoviče z roku 1981,³⁴ píseň *Ty ili ja* (Ты или я – Ty nebo já) od *Mašiny vremeni* zazněla už ve filmu *Afonja* (Афоня) režiséra Georgije Darnelii z roku 1975.³⁵

Přelom sedmdesátých a osmdesátých let přinesl i další interprety, objevuje se Boris Grebenščikov se skupinou *Akvarium*, Michail Majk Naumenko se svými texty obsahujícími poetiku ulice, hovorovost a sexualitu, zcela nové prvky v sovětském rockovém prostředí.³⁶ V Leningradu vzniká kolem Andreje Panova skupina *Avtomatičeskije Udovletvoriteli* (Автоматические удовлетворители – Automatictí uspokojovači), hlásící se k vlně punk

²⁸ ТРОИЦКИЙ, А., *История советского рока*, Москва: РИО, 1991, s. 27.

²⁹ Tamtéž, s. 22.

³⁰ Tamtéž, s. 23.

³¹ Tamtéž, s. 24, 31–32, 34.

³² Tamtéž, s. 38–39.

³³ Tamtéž, s. 42.

³⁴ Tamtéž, s. 49.

³⁵ *Русский Рок (Часть 2)*, režisér Сергей ПРОТАСОВ, Ruská federace, Балтик видео, 2008.

³⁶ ТРОИЦКИЙ, А., *История советского рока*, Москва: РИО, 1991, s. 46.

rocku, stejně tak jako rovněž leningradská skupina *Zoopark* (Зоопарк – Zoologická zahrada),³⁷ založená roku 1980 právě Naumenkem, předtím působícím na postu kytaristy ve skupině *Akvarium*.³⁸ Sovětský rock tohoto období celkově vykazoval určité shodné rysy se západním punkem, co se týče domácího nahrávání a DIY³⁹ produkce i distribuce magnetofonových nahrávek. Nicméně tyto společné znaky byly především vynuceny okolnostmi a částečně či úplně ilegálním statutem celé rockové scény té doby. Většina interpretů, krom výše zmíněného Panova, punk co do jeho módy a filozofie naopak odmítala.⁴⁰

Roku 1979 vzniká v Leningradu první nezávislé undergroundové nahrávací studio *Antrop* (Антроп) Andreje Tropilla, kde nahrávají svá první alba *Akvarium* a Naumenko.⁴¹ Vznikají i první samizdatové časopisy, například *Zerkalo* (Зеркало – Zrcadlo) nebo *Urlajt* (Урлайт), věnující se domácí i zahraniční rockové scéně.⁴² Následkem všech těchto aktivit byl obrovský nárůst povědomí o rockové scéně, která byla do té doby v podstatě uzavřená do jednotlivých komunit, jako například ta moskevská či leningradská, které o sobě navzájem neměly téměř žádné povědomí.⁴³

Roku 1981 vzniká v Leningradu první Rock klub v SSSR pod vedením Nikolaje Michajlova. Šlo o kompromis mezi úřady a rockovou scénou, která v té době v Leningradu čítala několik desítek skupin, které ale nemohly oficiálně vystupovat. Pod hlavičkou Rock klubu jim toto bylo umožněno, pro úřady bylo na druhou stranu snazší kontrolovat jednu organizaci než množství roztroušených uskupení.⁴⁴ Hned po založení Klubu se členy stalo osmnáct skupin, do roku 1985 jejich počet vzrostl na čtyřicet.⁴⁵

Roku 1982 se po Brežněvově smrti generálním tajemníkem ÚV KSSS stává Jurij Andropov. Za vlády bývalého šéfa KGB a velvyslance SSSR v Maďarsku v době povstání z roku 1956 všeobecně zesílily represe vůči sovětským disidentům a jakýmkoli alternativám způsobu života, propagovaného oficiální ideologií.⁴⁶ Od druhé poloviny roku 1983 se vlna represí soustředila proti rockovému hnutí. Po řadě útočných článků v tisku následovaly zákazy

³⁷ GOLOLOBOV, I., *Punk in Russia: Cultural mutation from the 'useless' to the 'moronic'*, London; New York: Routledge, Taylor & Francis Group, 2014, s. 24–25.

³⁸ АЛЕКСЕЕВ, А., *Кто есть кто в советском роке. Иллюстрированная энциклопедия отечественной рок-музыки*, Москва, МП Останкино, 1991, získáno z <https://www.litmir.me/br/?b=146635&p=25>.

³⁹ Zkr. Do It Yourself.

⁴⁰ GOLOLOBOV, I., *Punk in Russia: Cultural mutation from the 'useless' to the 'moronic'*, London; New York: Routledge, Taylor & Francis Group, 2014, s. 22.

⁴¹ *Русский Рок (Часть 2)*, režisér Сергей ПРОТАСОВ, Ruská federace, Балтик видео, 2008.

⁴² Tamtéž.

⁴³ Tamtéž.

⁴⁴ ТРОИЦКИЙ, А., *История советского рока*, Москва: РИО, 1991, s. 52.

⁴⁵ *Русский Рок (Часть 2)*, režisér Сергей ПРОТАСОВ, Ruská federace, Балтик видео, 2008.

⁴⁶ ZUBOV, A. (ed.), *Dějiny Ruska 20. století – II. díl*, Praha: Argo, 2015, s. 468–70.

činnosti skupin, zatýkání jejich členů, zákazy hraní většiny písní. Na této kampani se značně podílel i Svaz skladatelů, který díky masovému nárůstu popularity rockových kapel ztrácel monopol na produkci hudby v SSSR.⁴⁷

Všechny skupiny – pokud chtěly veřejně vystupovat – musely získat povolení od zvláštních komisí, které posuzovaly jednak hudební kvality skladeb i interpretů a způsob jejich vystupování, jednak obsah jejich textů. Zvláště ty pak podléhaly tvrdé cenzuře.⁴⁸ Protože splnit podmínky pro vystupování bylo téměř nemožné, většina muzikantů se nemohla hudbou oficiálně živit, a pod hrozbou paragrafu o příživnictví byli nuceni získat jiné zaměstnání. Nastupující rocková generace osmdesátých let se tak stala „generací vrátných a topičů“, dvou jejími představiteli nejčastěji vykonávaných prací.⁴⁹

Nehledě na všechny postihy a útoky proti hnutí, byla celá kampaň značně neefektivní a vývoj dalších událostí nedokázala ovlivnit.⁵⁰ Roku 1982 se v Leningradu objevuje skupina *Kino* (Кино – Kino) Viktora Coje, jehož písně se stanou fenoménem konce osmdesátých let.⁵¹ Od roku 1983 začíná Rock klub v Leningradu pořádat každoroční festival.⁵² V Moskvě vznikají skupiny *Bravo* (Браво – Bravo), vracející se k žánru twistu padesátých a šedesátých let, a *Zvuki Mu* (Звуки Му – Zvuky Mu) Petra Mamonova, kapela blízká svým jevištním projevem punku.⁵³ A rock expanduje i mimo svá tradiční centra. Z Čerepovce přijíždí do Leningradu Alexandr Bašlačev, z Ufy skupina *DDT* Jurije Ševčuka, z Moskvy se sem přesouvá i zpěvák heavy metalové skupiny *Alisa* (Алиса) Konstanin Kinčev.⁵⁴ Ve Sverdlovsku jsou založeny skupiny *Čajf* (Чайф) a *Nautilus Pompilius* (Наутилус Помпилиус).⁵⁵ Právě leningradský Rock klub a jím nabízená možnost alespoň částečně vystoupit z ilegality udělala z Leningradu centrum rockové scény osmdesátých let. Na Sibiři ve stejné době vzniká punkové hnutí v čele s Jegorem Letovem a jeho skupinou *Graždanskaja oborona* (Гражданская оборона – Civilní obrana), která také nakonec na sklonku desetiletí najde útočiště v leningradském Rock klubu.⁵⁶

Po nástupu Michaila Gorbačova do čela SSSR v březnu 1985⁵⁷ přichází uvolnění poměrů napříč celou společností. Gorbačov propaguje „realistický a neformální přístup

⁴⁷ ТРОИЦКИЙ, А., *История советского рока*, Москва: РИО, 1991, s. 73–75.

⁴⁸ *Русский Рок (Часть 2)*, režisér Сергей ПРОТАСОВ, Ruská federace, Балтик видео, 2008.

⁴⁹ *Русский Рок (Часть 2)*, režisér Сергей ПРОТАСОВ, Ruská federace, Балтик видео, 2008.

⁵⁰ ТРОИЦКИЙ, А., *История советского рока*, Москва: РИО, 1991, s. 76–77.

⁵¹ Tamtéž, s. 58.

⁵² Tamtéž, s. 60.

⁵³ Tamtéž, s. 80.

⁵⁴ *Русский Рок (Часть 3)*, režisér Сергей ПРОТАСОВ, Ruská federace, Балтик видео, 2008.

⁵⁵ Tamtéž.

⁵⁶ Tamtéž.

⁵⁷ ZUBOV, A. (ed.), *Dějiny Ruska 20. století – II. díl*. Praha: Argo, 2015, s. 475.

k mládeži“, což spolu s celkovou tendencí k demokratizaci znemožňuje úřadům pokračovat v nátlaku na rockové hnutí.⁵⁸ Dochází k odtabuizování většiny témat, texty již nepodléhají cenzuře a obliba rocku se bleskově šíří po celém území SSSR. Roku 1985 také vzniká v Moskvě obdoba leningradského Rock klubu pod názvem *Rok laboratorija* (Рок лаборатория - Rocková laboratoř) a do konce osmdesátých let jsou rockové kluby založeny ve všech větších městech.⁵⁹ Rock proniká i do veřejných médií, muzikanti vystupují v televizních pořadech, podílejí se na tvorbě filmů jako autoři hudby i jako herci,⁶⁰ jejich písně jsou oficiálně hrány v rádiu. Rok 1987 přináší první velké halové a stadionové koncerty skupin *Akvarium*, *Alisa* a *Kino*.⁶¹ Vrcholem mánie kolem rocku je pak třídní festival v Podolsku z téhož roku, kde vystoupilo dvacet hudebních skupin před zraky dvaceti tisíc diváků. Šlo o do té doby největší rockovou událost na území SSSR.⁶²

Rockové hnutí prožilo své zlaté období bezpochyby právě v osmdesátých letech, nehledě na nátlak ze strany autoritářského režimu. Právě jeho postupné uvolnění na přelomu osmdesátých a devadesátých let přinesl do značné míry i rozpad hnutí. Skupiny, jež už nemusely čelit zákazům činnosti a cenzuře, opouštěly záštitu rockových klubů, které pak rychle zanikly.⁶³ Pomyslnou tečkou za sovětským obdobím rocku byl právě přelom dvou posledních desetiletí 20. století, poznamenaný smrtí části jeho čelních představitelů – roku 1988 spáchal sebevraždu Alexandr Bašlačev,⁶⁴ o dva roky později zahynul při autonehodě i zpěvák skupiny *Kino* Viktor Coj a roku 1991 zemřeli i Janka Ďagileva a Michail Naumenko.⁶⁵

⁵⁸ ТРОИЦКИЙ, А., *История советского рока*, Москва: РИО, 1991, s. 90.

⁵⁹ *Русский Рок (Часть 3)*, režisér Сергей ПРОТАСОВ, Ruská federace, Балтик видео, 2008.

⁶⁰ Viktor Coj ztvárnil hlavní roli ve filmu Rašida Nugmanova *Igla* z roku 1988, skupina Kino se objevila i ve snímku Sergeje Solovjova *ASSA* z roku 1987. Na hudbě k témuž filmu se podílel i Boris Grebenščikov ze skupiny Akvarium.

⁶¹ *Русский Рок (Часть 3)*, režisér Сергей ПРОТАСОВ, Ruská federace, Балтик видео, 2008.

⁶² Tamtéž.

⁶³ Tamtéž.

⁶⁴ АЛЕКСЕЕВ, А., *Кто есть кто в советском роке. Иллюстрированная энциклопедия отечественной рок-музыки*, Москва, МП Останкино, 1991 získáno z <https://www.litmir.me/br/?b=146635&p=8>.

⁶⁵ *Русский Рок (Часть 3)*, režisér Сергей ПРОТАСОВ, Ruská federace, Балтик видео, 2008.

3 Činnost Jegora Letova

3.1 1964-1984: Mládí a první hudební projekt – skupina *Posev*

Jedním z nových vlivů, které přijímalo sovětské rockové hnutí, byla i vlna punk rocku, žánru, jehož kořeny sahají až do éry hippies šedesátých let, ke skupinám *The Doors* a *Velvet underground*. Hudebně se punk zformoval v USA v sedmdesátých letech ve tvorbě skupin *Ramones* a *New York Dollz*. Opravdovou popularitu však tento žánr získal až díky britské skupině *Sex Pistols* a jejich albu *Nevermind The Bollocks* z roku 1977 a na přelomu sedmdesátých a osmdesátých let dorazila vlna punku i do SSSR. Ačkoli, jak bylo zmíněno v předchozí kapitole, již v této době vznikaly první punkové kapely kolem Andreje Panova a Michaila Naumenka,⁶⁶ žánr obecně nezískal v Sovětském svazu velkou oblibu, většina interpretů i posluchačů jeho zvuk i filozofii a specifickou módu odmítala. Tehdejší ruský rock se již ubíral vlastním směrem, kterému byl cizí silně zkreslený kytarový zvuk i hudební primitivismus a minimalismus punkových skladeb. Přesto se však žánr nakonec prosadil, ovšem ne v tradičních centrech rockového hnutí, Moskvě a Leningradu, ale v sibiřských městech. U zrodu punkového hnutí stál v osmdesátých letech právě Jegor Letov.

Jegor Letov, vlastním jménem Igor Fjodorovič Letov, se narodil 10. září 1964⁶⁷ v Omsku v rodině důstojníka Sovětské armády a veterána Velké vlastenecké války Fjodora Dmitrijeviče Letova.⁶⁸ Se západním rockem, který se stal hlavním impulzem pro jeho budoucí hudební dráhu, se seznámil díky staršímu bratrovi Sergeji, známému jazzovému saxofonistovi. Sergej přivážel z Novosibirsku, kde v té době studoval, desky s nahrávkami západních skupin. Jedním z prvních interpretů, kteří Jegora Letova oslovili, byla britská kapela *The Who* se svou rockovou operou *Tommy*.⁶⁹

Sergej Letov se po ukončení studia v Novosibirsku přesunul do Moskvy, kde nastoupil na Moskevskou státní univerzitu.⁷⁰ Roku 1980 za ním přijíždí i mladší bratr a začíná studovat na moskevském středním odborném učilišti. Jegor Letov se zde díky Sergejovi a jeho kontaktům seznámil s tehdejšími uměleckými proudy sovětské kultury, konceptualisty i avantgardou, a s undergroundovou hudební scénou, především jazzovou.⁷¹ Získal zde také první zkušenost s hraním v kapele, když doprovázel bratra hrou na bicí nástroje. Nicméně umělecké prostředí, v němž se zde Sergej Letov pohyboval, považoval Jegor za příliš

⁶⁶ ЛЕТОВ, Е., *Я не верю в анархию*, Москва, Издательский центр совместно с ООО Лист Нью, 1997 s. 11-13.

⁶⁷ Oficiální stránky skupiny, <http://www.gr-oborona.ru/pub/rock/group.html>, získáno 14.12.2019.

⁶⁸ *В День Победы в Омске скончался отец Егора Летова*, získáno z: <https://www.5-tv.ru/news/202290/>, 14.12.2019.

⁶⁹ *Здорово и вечно*, režie Наталья ЧУМАКОВА, Анна ЦИРЛИНА, Ruská federace, Beat Films, 2014.

⁷⁰ Tamtéž.

⁷¹ Tamtéž.

elitářské,⁷² což ho přivedlo k úvahám o založení vlastní skupiny. Začal s psaním textů a hrou na další hudební nástroje, z nichž první byla basová kytara.⁷³

Roku 1982 byl Jegor Letov z učiliště vyloučen, načež odjíždí z Moskvy zpět do Omsku.⁷⁴ Tam se mu podaří ještě téhož roku založit první skupinu pod názvem *Posev* (Посев – Výsev),⁷⁵ která se svým zvukem a stylem písni postupně nejvíce přiblíží právě punk rocku, ačkoli to nebylo původním Letovovým záměrem.⁷⁶

Letov se k vlastní tvorbě, jak sám později vzpomíná, dostal skrze určité přesycení vnějšími kulturními vlivy: „Do roku 1983 jsem se zabýval tím, že jsem sbíral informace. Hodně jsem četl, sledoval filmy, poslouchal hudbu, studoval filozofii i různé duchovní praktiky... Tvorba začíná tehdy, když kolem a vně tebe není to, co bys chtěl vidět nebo slyšet.“⁷⁷ A skutečně hudba, kterou sám Jegor začal tvořit, byla výrazně odlišná od všeho, co posluchači nabízela tehdejší sovětská undergroundová scéna.

Posev byl značně experimentální hudební projekt. Protože pořádat koncerty v té době nebylo téměř možné, zaměřil se Letov hlavně na psaní a nahrávání písni. Texty prvních skladeb se často inspirovaly futuristickou hrou s fonetickou stránkou jazyka.⁷⁸ Inspirací byl i zvuk a tvorba moskevské undergroundové skupiny DK, v níž od roku 1984 hrál i Letovův bratr.⁷⁹ *Posev* v domácích podmínkách nahrál několik alb, která se sice nedočkala většího ohlasu, nicméně díky nim postupně Letov získal zkušenosti jak se skládáním a psaním textů, tak i s domácím nahráváním a produkcí. Po odchodu kytaristy přestal *Posev* de facto fungovat, Letov musel hledat nové spoluhráče. Následovala tak krátká etapa projektu *Zapad* (Запад – Západ), kterého se zúčastnil spolu Ivanem Morgem a následné rozdělení členů projektu na dvě skupiny – Morg založil vlastní kapelu *Ivan Morg i mertvjaki* (Иван Морг и мертвяки – Ivan Morg a mrtvoly), Letov pak skupinu, pro níž zvolil spolu s ostatními členy název *Graždanskaja oborona*.⁸⁰

⁷² Это было в Сибири. Гражданская оборона и Янка, 2015, materiály k filmu Следы на снегу, režie Владимир КОЗЛОВ, Ruská federace, Platzkart Productions, 2014, získáno z: <https://www.youtube.com/watch?v=q5a1uznflUQ&t=1850s>, 28.12.2019.

⁷³ Здорово и вечно, režie Наталья ЧУМАКОВА, Анна ЦИРЛИНА, Ruská federace, Beat Films, 2014.

⁷⁴ Tamtéž.

⁷⁵ Název inspirovaný stejnojmenným ruským poválečným zahraničním nakladatelstvím a časopisem.

⁷⁶ ЛЕТОВ, Е., *Я не верю в анархию*, Москва, Издательский центр совместно с ООО Лист Нью, 1997 s. 112.

⁷⁷ Тамtéž, s. 111-112.

⁷⁸ Тамtéž, s. 112.

⁷⁹ Это было в Сибири. Гражданская оборона и Янка, 2015, materiály k filmu Следы на снегу, režie Владимир КОЗЛОВ, Ruská federace, Platzkart Productions, 2014, získáno z: <https://www.youtube.com/watch?v=q5a1uznflUQ&t=1850s>, 28.12.2019.

⁸⁰ Панки в своем кругу (застольные беседы в трех частях), získáno z: <http://www.gr-oborona.ru/pub/anarhi/1056978975.html> 14.12.2019.

3.2 1984–1985: Vznik skupiny *Graždanskaja oborona*, první represe

Spolu s Jegorem Letovem se nově založená skupina sestávala z baskytaristy Konstantina *Kuzji Uo* Rjabinova a kytaristy Andreje *Bose* Babenka, později je doplnil ještě Oleg *Manager* Sudakov.⁸¹ Letov postupně ke zpěvu vystřídal všechny nástroje, od bicích po elektrickou kytaru.

Proč si skupina zvolila právě název *Graždanskaja oborona*? Průvodním rysem Letovovy tvorby byla revolta proti systému a společenským konvencím. Vždy zastával krajně radikální postoje, zprvu především anarchistické. Tyto tendence se pak projeví ve výběrů názvu i témat textů. Od roku 1985 byla převážná část tvorby prostoupena antisovětskými motivy.⁸² Jak Letov později uvedl: „Realita byla ztělesněna i v určitých politických formách... abychom mohli prorazit zeď, museli jsme začít pracovat i na politické úrovni.“⁸³

Po prvních dvou albech, *Istorija sibirskogo panku – Tom I* (История сибирского панка – Том I – Historie sibiřského punku – Díl I) a *Graždanskaja oborona*, která nebyla příliš rozšířená a skupina se k nim později ani nehlásila, začala v září roku 1985 její diskografie nahrávkou *Poganaja moloděž* (Поганная молодежь – Zkažená mládež), za níž následovalo téhož roku ještě album *Optimizm* (Оптимизм - Optimismus).⁸⁴ Již zde se naplno projevil odpor proti společenskému systému, sarkastické a cynické útoky na stereotypy i oficiální komunistickou ideologii. Na těchto nahrávkách se ustanovil i budoucí zvuk všech dalších alb skupiny. Domácí produkce v nízké zvukové kvalitě, ačkoli zprvu vynucená nemožností pořídit lepší záznam kvůli absenci kvalitní nahrávací technologie, se stala jedním z poznávacích znaků tvorby Jegora Letova. Tento trend přetrvával i na pozdějších albech, kdy už skupina měla možnost profesionálního nahrávání ve studiu. Zvuk, který svou syrovostí budil v posluchači pocit určité nekomfortnosti, byl pro Letova nedílnou součástí celkového konceptu, způsobem, jak vzbudit co největší emoce a vyvolat co nejsilnější reakci na jeho tvorbu.⁸⁵

Kolem skupiny se během několika měsíců utvořil určitý kruh příznivců a proběhly první bytové koncerty. Zároveň se ale stala terčem represí ze strany úřadů. Objevilo se udání, hovořící o protisovětské organizaci,⁸⁶ a už v březnu 1985 se *Graždanskaja oborona* ocitla v hledáčku omské KGB. Rozběhlo se rozsáhlé vyšetřování, spojené i se zastrasováním lidí z okolí členů

⁸¹ ЛЕТОВ, Е., *Я не верю в анархию*, Москва, Издательский центр совместно с ООО Лист Нью, 1997 s. 17

⁸² Tamtéž, s. 112.

⁸³ Tamtéž, s. 112.

⁸⁴ Tamtéž, s. 16.

⁸⁵ Tamtéž, s. 7-8.

⁸⁶ Letov roku 1990 zmínil, že za udáním stála matka tehdejšího kytaristy skupiny Andreje Babenka – Tamtéž, s. 27-28.

skupiny, až v listopadu téhož roku byl Jegor Letov i jeho spoluhráči zatčeni.⁸⁷ Hlavním obviněním byla účast v protisovětské organizaci a držení zakázané literatury – v okruhu příznivců skupiny kolovala samizdatová vydání Vasilije Aksjonova, bratrů Strugackých a dalších. Později KGB hrozila i vznesením absurdních obvinění z terorismu a přípravy výbuchu na omské ropné rafinerii.⁸⁸

Proti jednotlivým členům pak postupovala Státní bezpečnost různě. Konstantin Rjabinov byl i přes vrozenou srdeční vadu nucen nastoupit vojenskou službu, navíc v uzavřené oblasti Bajkonuru.⁸⁹ Ostatní museli podepsat prohlášení, že se pod hrozbou až tříletého odnětí svobody nebudou s Letovem stýkat nebo se podílet na jakýchkoli jeho hudebních aktivitách.⁹⁰ Hlavní tíže obvinění ale spočívala na samotném Jegoru Letovovi. Ten během výslechů, trvajících i deset hodin,⁹¹ odmítal přiznat, odkud získával zakázanou literaturu, a to i pod pohrůzkou podání narkotik.⁹² Nakonec byl ale nátlak příliš silný. „A tehdy jsem si pomyslel, jestli má cenu něco dělat. A rozhodl jsem se, že se zabiju,“⁹³ vzpomínal v rozhovoru z roku 1990.

Jegor Letov tak napsal dopis, kde vysvětloval, že páchá sebevraždu pod nátlakem majora KGB Vladimira Vasiljeviče Meškova. Státní bezpečnost se však o jeho záměru dozvěděla. Vyšetřování bylo pozastaveno a Letova hospitalizovali v psychiatrické léčebně, kde strávil tři měsíce.⁹⁴

Umístování režimu nepohodlných osob na psychiatrické kliniky bylo smutným fenoménem pozdního Sovětského svazu. Letovovi zde byly podávány velké dávky antipsychotik. Po nich se dostavovaly křeče a poruchy chování. Pokud se člověk po podání léku nedokázal ovládnout, dostal další stejnou dávku. Opakování tohoto postupu vedlo až k trvalému poškození psychiky. Dávky antipsychotik byly tak nadměrné, že po jedné Letov dočasně oslepl. Ve snaze uchovat si duševní zdraví psal během pobytu v léčebně velké množství textů, básní a povídek, které pak prostřednictvím Olega Sudakova, jenž ho navštěvoval, dostával ven.⁹⁵ V autobiografickém článku *Imenno tak vsjo i bylo* (Именно так всё и было – Všechno bylo právě takhle) z roku 1993 Letov vzpomínal na kliniku následovně: „Jednoho krásného dne jsem

⁸⁷ Тамтэ́ж, s. 28.

⁸⁸ ЛЕТОВ, Е., *Я не верю в анархию*, Москва, Издательский центр совместно с ООО Лист Нью, 1997 s. 28.

⁸⁹ Тамтэ́ж, s. 28.

⁹⁰ Панки в своем кругу (застольные беседы в трех частях), získáno z: <http://www.gr-oborona.ru/pub/anarhi/1056978975.html> 14.12.2019.

⁹¹ ЛЕТОВ, Е., *Я не верю в анархию*, Москва, Издательский центр совместно с ООО Лист Нью, 1997, s. 97.

⁹² Тамтэ́ж, s. 28.

⁹³ Тамтэ́ж, s. 28.

⁹⁴ Тамтэ́ж, s. 28.

⁹⁵ Тамтэ́ж, s. 112-113.

pochopil, že se teď buď zblázním, nebo odtud musím utéct... Ale utéct jen proto, abych se dostal do osmipatrového domu, který stál poblíž, a mohl z něj skočit dolů. To dělaly hlavně pacientky z ženského oddělení, které vyrážely na tuhle sebevražednou trasu téměř denně... Utéct dál bylo nemožné. Sibiř, Omsk, kruté mrazy.“⁹⁶

Když se Letovovým rodičům podařilo zjistit, kde se jejich syn nachází, Letovova matka, lékařka a členka odvodové komise, kontaktovala doktory z psychiatrické kliniky a podařilo se jí s nimi dohodnout, aby Letov dostával pouze vitamíny a žádné tlumící či psychoaktivní látky.⁹⁷ Sergej Letov zároveň začal mezi známými prohlašovat, že pokud jeho bratra nepropustí, svolá tiskovou konferenci zahraničních novinářů s tím, že v té době již vyhlášený program perestrojky je jen další lež, represe ve skutečnosti pokračují a žádná svoboda slova neexistuje. Jeho záměrem bylo, aby se tato výhrůžka dostala až k uším KGB, což se nakonec stalo, a v důsledku toho byl Jegor Letov na jaře 1986 propuštěn.⁹⁸

⁹⁶ ЛЕТОВ, Е., *Я не верю в анархию*, Москва, Издательский центр совместно с ООО Лист Нью, 1997, s. 113.

⁹⁷ Это было в Сибири. Гражданская оборона и Янка, 2015, materiály k filmu Следы на снегу, režie Владимир КОЗЛОВ, Ruská federace, Platzkart Productions, 2014, získáno z: <https://www.youtube.com/watch?v=q5a1uznflUQ&t=1850s>, 28.12.2019.

⁹⁸ Здорово и вечно, režie Наталья ЧУМАКОВА, Анна ЦИРЛИНА, Ruská federace, Beat Films, 2014.

3.3 1986–1990: První veřejné koncerty, nárůst popularity, dočasné ukončení činnosti

Ačkoli byl Letov na jaře 1986 opět na svobodě, jeho situace nebyla snadná. Nacházel se stále pod dohledem KGB, většina jeho přátel z dřívějšíka se ho navíc bála kontaktovat.⁹⁹ Rodiče sice tolerovali jeho životní styl a mohl u nich dál bydlet,¹⁰⁰ nemohl však sehnat ani vybavení, ani muzikanty pro realizaci svých dalších tvůrčích plánů. Přesto se mu podařilo zorganizovat spolu s bratrem bytový koncert, kde zahrál některé své písně.¹⁰¹ Ty se však obešly bez jakéhokoli ohlasu u posluchačů, kteří nevěděli, jak na Letovovu tvorbu reagovat. Sám Letov později nahrávku vystoupení,¹⁰² pořizovanou jeho přítelem, muzikantem Valerijem Rožkovem, nazval *Pesni v pustotu* (Песни в пустоту – Písně do prázdnoty).¹⁰³ V novinách *Večernij Omsk* (Вечерний Омск – Večerní Omsk) navíc v květnu téhož roku vyšla stať *S čужого голоса* (С чужого голоса – Cizím hlasem),¹⁰⁴ která Letova (ač jeho jméno v redakci změnili na Oleg Světov) vykreslovala jako fašistického disidenta.¹⁰⁵

Letovova situace se nicméně v druhé polovině roku začala zvolna lepšit. Nahrál akustický *Krasnyj al'bom* (Красный альбом – Rudé album) a především začal spolupracovat se skupinou *Pik End Klakson* (Пик Энд Клаксон), s jejímiž členy si pořídili kompletní nahrávací aparaturu. Letov, disponující zkušenostmi s pořizováním nahrávek, a i značným citem pro hudební produkci, nejdříve nahrál s *Pik End Klakson* jejich alba *S novym godom* (С новым годом – Šťastný nový rok), *Lišnije zvuki* (Лишние звуки – Zbytečné zvuky) a *Adolf Gitler* (Адольф Гитлер – Adolf Hitler). Následně na tomtéž aparátu roku 1987 během měsíce sám nahrál všechny nástrojové party a zpěv pro pět svých nových alb – byla to alba *Chorošo!!* (Хорошо!! – Dobře!!), *Totalitarizm* (Тоталитаризм – Totalitarismus), *Мышеловка* (Мышеловка – Past na myši), *Někrofilija* (Некрофилия – Nekrofilie) a elektrická verze akustické nahrávky *Krasnyj al'bom*.¹⁰⁶

Aby vytvořil zdání skupinové práce na nahrávkách, vymyslel Letov sám pro sebe řadu pseudonymů, kterými nazval jednotlivé „hráče“ v kapele. Již dříve si vytvářel mnoho uměleckých jmen, ať už samotné jméno *Jegor* (Егор), které občas doplňoval o přívlastek

⁹⁹ ЛЕТОВ, Е., *Я не верю в анархию*, Moskva, Издательский центр совместно с ООО Лист Нью, 1997, s. 28.

¹⁰⁰ Здорово и вечно, režie Наталья ЧУМАКОВА, Анна ЦИРЛИНА, Ruská federace, Beat Films, 2014.

¹⁰¹ Tamtéž.

¹⁰² Nahrávka dostupná z <https://www.youtube.com/watch?v=RXdWJeN6NMk>, získáno 31.12.2019.

¹⁰³ Это было в Сибири. Гражданская оборона и Янка, 2015, materiály k filmu Следы на снегу, režie Владимир КОЗЛОВ, Ruská federace, Platzkart Productions, 2014, získáno z:

<https://www.youtube.com/watch?v=q5a1uznflUQ&t=1850s>, 28.12.2019.

¹⁰⁴ Stať byla publikována dne 30. května 1986 ve 125. čísle novin, ke shlédnutí na <https://plerva.livejournal.com/18807.html>

¹⁰⁵ ЛЕТОВ, Е., *Я не верю в анархию*, Moskva, Издательский центр совместно с ООО Лист Нью, 1997, s.28.

¹⁰⁶ Панки в своем кругу (застольные беседы в трех частях), získáno z: <http://www.gr-oborona.ru/pub/anarhi/1056978975.html> 14.12.2019.

Dochlyj (Дохлый – Zdechlý), *Kilgore Trout* podle postavy z románů Kurta Vonneguta, *Lukič* (Лукич) nebo *Dža* (Джа).¹⁰⁷ Nyní se k těmto jménům přidal *Major Meškov* (Майор Мешков), inspirovaný důstojníkem KGB, který vedl vyšetřování Letova.¹⁰⁸

Rok 1987 přinesl i první veřejné vystoupení Jegora Letova.¹⁰⁹ Došlo k němu v březnu na prvním novosibirském rockovém festivalu, na který Letov jako divák přijel i se svými spoluhráči z *Pik End Klakson*. Těsně před zahájením festivalu ale místní výbor Komsomolu zakázal vystoupit moskevské kapele *Zvuki Mu* a leningradskému souboru *Aukcyon* (Аукцион – Aukce). V programu tak vznikla mezera, kterou se pořadatelé snažili zaplnit, čehož Letov využil a přihlásil se jim se svou omskou skupinou *Graždanskaja oborona*.¹¹⁰ Organizátor festivalu, Valerij Murzin, věděl o skupině pouze, že její tvorba je skandální a že ji za ni v Omsku pronásledují úřady. To stačilo, aby ji nechal vystoupit jako pomstu Komsomolu za narušení programu festivalu.¹¹¹ Koncert, který následoval, šokoval diváky, a především porotu a pořadatele. Skupině se podařilo odehrát téměř půl hodiny, než organizátoři odpojili aparaturu. I tak udělal Letov silný dojem, zazněly nejenom jeho vlastní písně, ale i konceptuální album *Pik End Klakson Adolf Gitler*.¹¹² Zážitek z koncertu se nesl zcela v duchu Letovovy zásady, že rock má být především skandální a šokující.¹¹³ Vystoupení se navíc navzdory Murzinovu očekávání obešlo bez zásahu milice.¹¹⁴

Krátce po festivalu přišlo na omské oddělení KGB udání na Letova, tentokrát obviňující z propagace fašismu. KGB se následně rozhodla opět Jegora hospitalizovat na psychiatrii, tomu se však tentokrát podařilo před zatčením uprchnout z města. Bylo po něm vyhlášeno pátrání, a tak Letov strávil celý zbytek roku s Jankou Ďagilevou,¹¹⁵ s níž se krátce předtím seznámil, na cestách po Sovětském svazu.¹¹⁶

¹⁰⁷ Он записал себе в соратники всех — от Киры Муратовой до Христа, získáno z:

<https://novayagazeta.ru/articles/2019/11/05/82617-on-zapisal-sebe-v-soratniki-vseh-ot-kiry-muratovoy-do-hrista> 14.12.2019.

¹⁰⁸ 10 фактов из жизни Егора Летова, которых вы, возможно, не знали, získáno z: http://grob-hroniki.org/article/2005/art_2005-04-xxa.html 14.12.2019.

¹⁰⁹ Zvukový záznam koncertu – Гражданская Оборона и Адольф Гитлер, získáno z <https://www.youtube.com/watch?v=vYOU6gd4nCI> 2.2.2020.

¹¹⁰ Здорово и вечно, režie Наталья ЧУМАКОВА, Анна ЦИРЛИНА, Ruská federace, Beat Films, 2014.

¹¹¹ Это было в Сибири. Гражданская оборона и Янка, 2015, materiály k filmu Следы на снегу, režie Владимир КОЗЛОВ, Ruská federace, Platzkart Productions, 2014, získáno z:

<https://www.youtube.com/watch?v=q5a1uznflUQ&t=1850s>, 28.12.2019.

¹¹² Панки в своем кругу (застольные беседы в трех частях), získáno z: <http://www.gr-oborona.ru/pub/anarhi/1056978975.html> 14.12.2019.

¹¹³ Тамtéž.

¹¹⁴ Это было в Сибири. Гражданская оборона и Янка, 2015, materiály k filmu Следы на снегу, režie Владимир КОЗЛОВ, Ruská federace, Platzkart Productions, 2014, získáno z:

<https://www.youtube.com/watch?v=q5a1uznflUQ&t=1850s>, 28.12.2019.

¹¹⁵ Janka Ďagileva – představitelka sibiřského punku, Letov později produkoval několik jejích alb, zároveň spolu nahráli několik písní, hostovala i na albech skupiny *Graždanskaja oborona*.

¹¹⁶ ЛЕТОВ, Е., *Я не верю в анархию*, Москва, Издательский центр совместно с ООО Лист Нью, 1997, s. 28.

V prosinci 1987 dostává zprávu, že pátrání po něm bylo odvoláno. Vrací se tedy do Omsku a pokračuje v nahrávání. Další písně vznikaly v hektickém tempu, Letov se totiž obával opětovného zatčení.¹¹⁷ To nicméně nepřišlo, Gorbačovovy reformy byly v té době už v plném proudu a dřívější represivní přístup úřadů již nebyl možný. Letov tak znovu formuje skupinu *Graždanskaja oborona*, do níž se téhož roku vrací i zakládající člen Konstantin Rjabinov.¹¹⁸

Na druhý novosibirský rockový festival roku 1988 byla již skupina oficiálně pozvána. Vystoupila tak z ilegality a následovala řada koncertů, mezi nimi punkové festivaly v Ľumeni¹¹⁹ a ve Vilniusu a alternativní rockový festival *Syrok-88* v Moskvě.¹²⁰ Skupina také vystoupila v budově Novosibirské univerzity, přímo na hlavním schodišti.¹²¹ Tentýž rok provázela i vznik nových alb *Tak zakaljajas stal* (Так закалялась сталь – Tak se kalila ocel) a *Bojevoj stimul* (Боевой стимул – Bojový podnět), opět nahraných v Letovově domácím studiu, již známém pod fiktivní značkou *GrOb-Records*.¹²²

Jegor Letov se snažil svou tvorbu co nejvíce propagovat. Rozeslal nahrávky všem svým známým, stejně tak je adresoval i vedením všech rockových klubů, tehdy hojně vznikajících po celém Sovětském svazu.¹²³ *Graždanskaja oborona* se tak stávala stále populárnější, vzbudila i zájem tisku, Letov poskytoval v té době první rozhovory.

V následujícím roce vzniklo album *Vsjo idjot po planu* (Всё идет по плану – Vše jde podle plánu), spolu se dvěma nahrávkami z předchozího roku zaznamenávající materiál, napsaný Letovem během jeho cest po Sovětském svazu.¹²⁴ Celý rok 1989 byl na tvorbu velmi plodný, Jegor nahrál a vydal deset různých alb, obsahujících nové písně (*Vsjo idjot po planu*, *Russkoje pole eksperimentov* (Русское поле экспериментов – Ruské pole experimentů)) nebo nově nahrané starší skladby.¹²⁵ Šlo o typický rys diskografie skupiny *Graždanskaja oborona* devadesátých let, stejné písně vycházely stále v nových verzích – Letov, vlivem okolností nucen nahrávat celá alba během několika dní, často nebyl zpětně spokojen s kvalitou záznamu, písně přepracovával a vytvářel z nich nové kompilace. Ani koncept akustických alb nebyl od

¹¹⁷ ЛЕТОВ, Е., *Я не верю в анархию*, Москва, Издательский центр совместно с ООО Лист Нью, 1997, s. 28.

¹¹⁸ Tamtéž, s. 17.

¹¹⁹ Reportáž z festivalu pod názvem ТАК, ЧТОБ ЗВЁЗДЫ С КРЕМЛЯ СЛЕТЕЛИ dostupná z: http://grob-hroniki.org/article/1988/art_1988-12-xxa.html, získáno 28.12.2019.

¹²⁰ ЛЕТОВ, Е., *Я не верю в анархию*, Москва, Издательский центр совместно с ООО Лист Нью, 1997, s. 17.

¹²¹ Здорово и вечно, režie Наталья ЧУМАКОВА, Анна ЦИРЛИНА, Ruská federace, Beat Films, 2014.

¹²² Diskografie na oficiálních stránkách skupiny, získáno z: <http://www.gr-oborona.ru/pub/rock/albums.html>, 14.12.2019.

¹²³ Здорово и вечно, režie Наталья ЧУМАКОВА, Анна ЦИРЛИНА, Ruská federace, Beat Films, 2014.

¹²⁴ Официальная альбомография GrOb-Records, získáno z: <http://www.gr-oborona.ru/pub/anarhi/1056981293.html> 14.12.2019.

¹²⁵ Tamtéž.

vydání nahrávky *Krasnyj al'bom* opuštěn, Jegor Letov nejen nahrával, ale často i vystupoval pouze sám s kytarou.¹²⁶

Roku 1989 skupina pořídila v Leningradu první nahrávku ve studiové kvalitě, ta však nakonec zůstala nevydána. Podle Letova čistý a kvalitní zvuk ubíral jeho písním na síle a autenticitě, proto po poslechu nahrávky odjel zpět do Omsku a opět zaznamenal celé album sám v domácích podmínkách.¹²⁷ Spolupráci s leningradským prostředím však *Graždanskaja oborona* zcela neopustila, určité nástrojové party pro část alb roku 1989 byly nahrány v Leningradu, na aparatuře skupiny *Aukcyon* a v domácím studiu Sergeje Firsova.¹²⁸

Sergej Firsov byl členem leningradského Rock klubu a zabýval se hledáním nových nekomerčních hudebních skupin. Hojně propagoval Letovovu tvorbu, a nakonec docílil toho, že se *Graždanskaja oborona* ocitla pod záštitou Rock klubu. Členství v něm poskytlo i řešení problému s paragrafem o příživnictví, který hrozil v té době neregistrovaným muzikantům. Skupina nabídku přijala na jaře roku 1989 a v tomtéž roce vystoupila na sedmém ročníku leningradského rockového festivalu.¹²⁹ V té době její obliba strmě stoupala, ale právě na tomto místě, kdy *Graždanskaja oborona* vstoupila do širokého povědomí a stala se známou kapelou, Jegor Letov náhle po dohodě s ostatními členy přerušil činnost skupiny a rozpustil ji.

Důvodem pro tento krok byl posun skupiny směrem, který si sám Letov nepřál. Koncerty ztrácely šokující efekt, skupina se pomalu stávala spíše atrakcí a komercializace vlastních ideálů ztělesněných v tvorbě byla pro Letova nepřijatelná. Navíc v koncertní činnosti nastupovala určitá setrvačnost,¹³⁰ také se stále více vyznačovaly hysterií a agresivitou publika.¹³¹ Že se *Graždanskaja oborona* nacházela roku 1990 v krizi můžeme vyčíst i z její diskografie – jedinými vydanými počiny byl soubor patnácti Letovem přezpívaných písní spřízněné sibiřské skupiny *Instrukcija po vyživaniju* (Инструкция по выживанию – Pokyny pro přežití) Romana Neumojeva, sborník, obsahující průřez celou dosavadní tvorbou a záznamy koncertů z téhož roku.¹³² Jeden z nich nesl název *Poslednij koncert v Tallinně* (Последний

¹²⁶ Jeden z jeho nejznámějších akustických koncertů – Концерт в Городе-Герое Ленинграде (záznam dostupný z <https://www.youtube.com/watch?v=NghsA5B2yac&t=177s>).

¹²⁷ ЛЕТОВ, Е., *Я не верю в анархию*, Москва, Издательский центр совместно с ООО Лист Нью, 1997, s. 28.

¹²⁸ Официальная альбомография ГрОб-Records, získáno z: <http://www.gr-oborona.ru/pub/anarhi/1056981293.html> 14.12.2019.

¹²⁹ ЛЕТОВ, Е., *Я не верю в анархию*, Москва, Издательский центр совместно с ООО Лист Нью, 1997, s.18.

¹³⁰ ЛЕТОВ, Е., *Я не верю в анархию*, Москва, Издательский центр совместно с ООО Лист Нью, 1997, s. 114.

¹³¹ Это было в Сибири. Гражданская оборона и Янка, 2015, материалы к фильму Следы на снегу, режис Владимир КОЗЛОВ, Ruská federace, Platzkart Productions, 2014, získáno z:

<https://www.youtube.com/watch?v=q5a1uznflUQ&t=1850s>, 28.12.2019.

¹³² Официальная альбомография ГрОб-Records, získáno z: <http://www.gr-oborona.ru/pub/anarhi/1056981293.html> 14.12.2019.

концерт в Таллинне – Poslední koncert v Tallinnu)¹³³, kde skupina vystoupila v rámci festivalu 13. dubna 1990 a po němž oficiálně ohlásila ukončení činnosti.¹³⁴

¹³³ Záznam z koncertu – Гражданская оборона - Последний концерт в Таллине 1990г, získáno z: <https://www.youtube.com/watch?v=HXVICujfAH8&t=2427s>, 2.2. 2020.

¹³⁴ Последний концерт в Таллине, 1990, získáno z: http://www.gr-oborona.ru/pub/discography/poslednij_koncert_v_talline.html 14.12.2019.

3.4 1990–1993: Nové tvůrčí postupy, obnovení činnosti skupiny *Graždanskaja oborona*

Ukončení činnosti skupiny v době největšího rozmachu její popularity neznamenal konec Letovovy tvorby. Naopak následující tři roky po tallinnském koncertě vnesly do jeho díla nové vlivy a postupy, jež daly vzniknout albu *Pryg-skok* (Прыг-скок – Hop-skok) z roku 1990 a *Sto let odinočestva* (Сто лет одиночества – Sto roků samoty) z roku 1993,¹³⁵ považovaným i samotným autorem za vrchol celé tvorby.

Obě alba ovšem vznikla pod hlavičkou nového projektu *Jegor i Opizdėněvšije* (Егор и опизденевшие – Jegor a vypíčenci). Sám název – nepublikovatelný pro masová média – nejlépe ilustruje Letovo směřování do „podzemí“, k co největší nezávislosti a alternativnosti.¹³⁶ Za tvorbou i převážnou částí nahranych nástrojových partů, stejně jako u alb osmdesátých let, stál sám Letov, u části písní ho doplnili další jeho známí muzikanti Anna Volkovová, Alexandr Rožkov a dřívější členové skupiny *Graždanskaja oborona* Igor Ževtun a Konstantin Rjabinov.¹³⁷

Hlavní posun v tvorbě tohoto období byl úzce svázán s Letovým tíhnutím k mystice a metafyzice, jejichž ztělesnění viděl především v šamanistických náboženstvích původních sibiřských národů. Jegor Letov studoval tento fenomén již dříve,¹³⁸ ale právě v rozmezí let 1990–1993 podnikl dvě cesty na Ural a Altaj,¹³⁹ aby se s těmito kulturami osobně seznámil. Právě výsledkem cesty na Ural bylo sepsání písní k albu *Pryg-skok*.

Po návratu z Uralu Letov podle vlastních vzpomínek trpěl vysokými horečkami. Přestože se obával, že se jedná o encefalitidu, nevyhledal pomoc lékařů, připouštěl totiž i možnost, že jde o vliv nadpřirozených sil v důsledku šamanských rituálů, jichž se na Uralu účastnil, a využil více než měsíc čtyřicetistupňové horečky k práci na dalším albu. Zapisoval útržky svých snů a myšlenek, z nichž poté sestavoval texty písní.¹⁴⁰ Tímto způsobem zaznamenání vlastního proudu vědomí vzniklo celé nové album, vydané v létě roku 1990. Album bylo věnováno památce Jevgenije Liščenka, člena skupiny *Pik End Klakson*, a národnímu týmu Kamerunu, jehož zápasy na fotbalovém mistrovství světa roku 1990 Letov během své nemoci sledoval.¹⁴¹

¹³⁵ Diskografie na oficiálních stránkách skupiny, získáno z: <http://www.gr-oborona.ru/pub/rock/alboms.html>, 14.12.2019.

¹³⁶ ЛЕТОВ, Е., *Я не верю в анархию*, Москва, Издательский центр совместно с ООО Лист Нью, 1997, s. 130.

¹³⁷ Прыг-Скок, 1990, získáno z: <http://www.gr-oborona.ru/pub/discography/pryg-skok.html>, 29.12.2019; Сто Лет Одиночества, 1993, získáno z: http://www.gr-oborona.ru/pub/discography/sto_let_odinochestva.html, 29.12.2019.

¹³⁸ Здорово и вечно, режисер Наталья ЧУМАКОВА, Анна ЦИРЛИНА, Ruská federace, Beat Films, 2014.

¹³⁹ ЛЕТОВ, Е., *Я не верю в анархию*, Москва, Издательский центр совместно с ООО Лист Нью, 1997, s. 142.

¹⁴⁰ Интервью Егора Летова Саратовскому ТВ 1998, získáno z: <https://www.youtube.com/watch?v=ObDb--wbUWQ>, 28.12.2019.

¹⁴¹ Прыг-Скок, 1990, získáno z: <http://www.gr-oborona.ru/pub/discography/pryg-skok.html>, 29.12.2019.

Po albu *Pryg-skok* následovala práce na desce *Sto let odinočestva*, nahrávané od ledna 1991 do června 1992.¹⁴² Sám název alba, odkazující na román Gabriela Garcíi Márqueze, předznamenával styl celé nahrávky, prodchnuté množstvím aluzí a intertextualit. Při práci na albu se Letov věnoval meditaci i dalším duchovním praktikám, stranou neponechal ani experimenty s užíváním LSD.¹⁴³ I nové album tak zůstalo věrné způsobu psaní textů prostřednictvím záznamu vlastního toku myšlenek, obsahovalo ostatně několik písní, napsaných již pro desku předchozí.¹⁴⁴ *Sto let odinočestva* bylo poctou Letova západnímu psychedelickému rocku šedesátých let, zároveň spojovalo hudební odkaz na tuto tradici s filozofickými texty, podanými ovšem pro Letova typicky „jazykem ulice“.¹⁴⁵

Po bezmála třech letech práce v ústraní se Jegor Letov do veřejného života přece jenom vrátil. A s ním i skupina *Graždanskaja oborona*. Nicméně důvod jejich návratu byl zcela neočekávaný a řada příznivců skupiny se s ním nedokázala smířit. Impulzem pro opětovné zahájení koncertní činnosti totiž pro Letova byly události z října 1993, kdy došlo ke krvavému střetu vládních jednotek a stoupenců Nejvyššího sovětu, rozpuštěného dne 21. září výnosem prezidenta Borise Jelcina. Ten následně čelil na přelomu září a října pokusu o převrat ze strany ruských nacionalistů a komunistů, soustředěných v Bílém domě, sídle Nejvyššího sovětu. Jeho obsazením armádou dne 4. října nepokoje skončily, padlo jim však za oběť přinejmenším několik desítek osob.¹⁴⁶ A právě na pomyslnou stranu obránců Bílého domu se postavil Jegor Letov, který se od té doby začal otevřeně hlásit k idejím komunismu, a právě za účelem boje s prezidentským režimem obnovil činnost skupiny *Graždanskaja oborona*.¹⁴⁷

První koncert, ohlášený na 19. prosince 1993 v moskevském Domu kultury Gorkého byl již součástí akce *Russkij proryv* (Русский прорыв – Ruský průlom), vedené Letovem a úzce spolupracující s Národně bolševickou stranou Eduarda Limonova, která v sobě spojovala radikální prvky jak pravé, tak levé části politického spektra.¹⁴⁸

Russkij proryv představoval hudební iniciativu této strany, již celkově charakterizovala velmi provokativní prezentace.¹⁴⁹ Zapojily se do něj i další sibiřské punkové skupiny¹⁵⁰

¹⁴² Сто Лет Одиночества, 1993, získáno z: http://www.gr-oborona.ru/pub/discography/sto_let_odinochestva.html, 29.12.2019.

¹⁴³ ЛЕТОВ, Е., *Я не верю в анархию*, Москва, Издательский центр совместно с ООО Лист Нью, 1997, s. 114.

¹⁴⁴ Сто Лет Одиночества, 1993, získáno z: http://www.gr-oborona.ru/pub/discography/sto_let_odinochestva.html, 29.12.2019.

¹⁴⁵ ЛЕТОВ, Е., *Я не верю в анархию*, Москва, Издательский центр совместно с ООО Лист Нью, 1997, s. 142.

¹⁴⁶ ZUBOV, A. (ed.), *Dějiny Ruska 20. století – II. díl*. Praha: Argo, 2015, s. 557-559.

¹⁴⁷ ЛЕТОВ, Е., *Я не верю в анархию*, Москва, Издательский центр совместно с ООО Лист Нью, 1997, s. 114.

¹⁴⁸ Tamtéž, s. 173.

¹⁴⁹ Tamtéž, s. 172.

¹⁵⁰ Tamtéž, s. 143.

a v následujících letech proběhla řada jejich společných koncertů. Sám Letov čelil za účast v tomto hnutí velké kritice, jeho dřívější příznivci nemohli často přijmout, že někdejší nejzuřivější bojovník se sovětským režimem staví nyní sám sebe do role zastávce komunismu. Ani první koncert v rámci této akce v prosinci roku 1993 nedopadl šťastně, fanoušky jak v sále, tak na ulici ještě před začátkem vystoupení brutálně rozehnaly útvary milice.¹⁵¹

Jakkoli byl Letovův „názorový obrat“ nečekaný, z hlediska jeho dřívějších vyjádření nebyl zcela nepochopitelný. Principem jeho tvorby bylo vždy zastávat co nejradiálnější postoj, „dovést věci do krajnosti, do toho bodu, kdy člověku hrozí smrt“.¹⁵² Boj, který Letov celý život vedl, nebyl bojem proti jednomu režimu, ale proti jakékoli vládě, která vždy představovala „tyranský systém“.¹⁵³ Cíle, jichž chtěl dosáhnout, byly vždy na hranici možností, nicméně jako bojovník, který nikdy nemůže zvítězit, protože nesnese být na straně vítězů, protože se může vyvíjet jen v boji, nejlépe pak podle vlastních slov v předem prohraném.¹⁵⁴ Ačkoli s akcí *Russkij proryv* se jeho vystupování značně zpolitizovalo, nemůžeme totéž říct i o jeho tvorbě, která procházela od prvních do posledních alb svým vlastním vývojem. Výběr značně skandální Národně bolševické strany, sdružující navíc množství umělců, vcelku odpovídal Letovovým snahám permanentně šokovat i vybírat vždy co nejkrajnější stanovisko. „Spojili jsme se s komunisty nebo fašisty... jestli se chopí moci, budeme s nimi bojovat“¹⁵⁵ prohlásil v jednom z poskytnutých rozhovorů.

¹⁵¹ ЛЕТОВ, Е., *Я не верю в анархию*, Москва, Издательский центр совместно с ООО Лист Нью, 1997, s. 153-4.

¹⁵² Tamtéž, s. 114.

¹⁵³ Tamtéž.

¹⁵⁴ Tamtéž, s. 133, 144.

¹⁵⁵ Tamtéž, s. 166.

4 Způsob tvorby a její politické aspekty

4.1 Letov v kontextu světového rockového hnutí i domácích uměleckých vlivů

Mezi vlivy, formující tvorbu Jegora Letova, můžeme krom západních rockových kapel zařadit i ruské umělecké, převážně literární směry futurismus, konceptualismus a poetiku skupiny Oberiu, zejména Alexandra Vvěděnského. Ten spolu s Vladimírem Majakovským a Fjodorem Dostojevským patřil k autorům, na něž Letov často odkazoval jako na své vzory.¹⁵⁶ Dostojevskij ovlivnil Letova zejména filozofií svých děl, která z velké části formovala jeho pohled na svět. Sám Letov v tomto ohledu zmiňoval i stať Hermanna Hesseho z roku 1919 *Bratři Karamazovi aneb soumrak Evropy*.¹⁵⁷

Podobně jako v Dostojevského románu, jemuž byla tato stať věnována, nebo jako v díle Fjodora Sologuba *Melkij běs* (Мелкий бес – Posedlý), zaujímaly v Letovově tvorbě významnou úlohu děti. Letov staví svého dětského hrdinu do kontrastu se zkaženou společností, válkami a jiným lidským utrpením, kterým je nakonec i subjekt sám duševně deformován. Michail Litvinov mimo to označil Letovův pohled na svět jako maximalismus dospívajících, vyzdvihování života tady a teď na rozdíl od světa dospělých, kteří žijí pouze budoucností či minulostí.¹⁵⁸ Děti vystupují například jako postavy Letovových textů *Dětskij mir* (Детский мир – Dětský svět) z roku 1986 a *Verški i koreški* (Вершки и корешки – Stonky a kořínky) z roku 1989. Album *Pryg-skok*, vydané roku 1990 nese navíc podtitul *Dětskije pesenki* (Детские песенки – Dětské písničky).¹⁵⁹

S oberiuty Letova pojila poetika absurdity, silně patrná zejména v jeho raných textech, psaných ještě pro skupinu Posev.¹⁶⁰ Tento způsob tvorby se nicméně zachoval i při psaní dalších textů již pro skupinu *Graždanskaja oborona* i jiné projekty. Dalším pojítkem, konkrétně s tvorbou Daniila Charmse, je fragmentace Letovových textů, kdy dochází k narušení, místy až úplnému ignorování dějové linie, kdy jednotlivé verše nepředstavují dějový posun, naopak na první pohled často zcela postrádají souvislost, stejně tak se navzájem ignorují činy a jejich následky, zmiňované v textech.¹⁶¹ Tato roztříštěnost a fragmentace díla, zřejmě vycházející u Letova právě z experimentů s tvůrčími postupy oberiutů a futuristů, je jedním z jeho nejvýraznějších prvků. Napříč celou tvorbou najdeme řadu motivů opakujících se ve více

¹⁵⁶ ЛЕТОВ, Е., *Я не верю в анархию*, Москва, Издательский центр совместно с ООО Лист Нью, 1997, s. 110.

¹⁵⁷ ЛЕТОВ, Е., *Я не верю в анархию*, Москва, Издательский центр совместно с ООО Лист Нью, 1997, s. 21.

¹⁵⁸ GOLOLOBOV, I., *Punk in Russia: Cultural mutation from the ‚useless‘ to the ‚moronic‘*, London; New York: Routledge, Taylor & Francis Group, 2014, s. 31.

¹⁵⁹ Прыг-Скок, 1990, získáno z: <http://www.gr-oborona.ru/pub/discography/pryg-skok.html>, 13.2.2020.

¹⁶⁰ КОБИНА Ю., *Обэриуты и рок-поэзия: Коммуникативный аспект*, in: Вестник Ставропольского государственного университета № 30, 2002.

¹⁶¹ Тамtéž.

textech. Je tak možné sledovat vývoj daného motivu, a právě mozaika kontextů jednotlivých písní, v nichž se daný verš či motiv objevuje, vytváří ucelenější obraz o jeho vnímání autorem než pouhá interpretace v rámci jediného textu.

Do období existence skupiny *Posev* můžeme datovat i experimenty s fonetickou stránkou jazyka, charakteristické pro futurismus. Ty v pozdější tvorbě z větší části ustoupily, Letova však zejména s Majakovským nadále pojily postupy vyobrazování prostoru, lidského těla i způsobu práce s metaforou.¹⁶²

S konceptualismem, představovaným Moskevskou školou, se Letov seznámil prostřednictvím svého bratra během pobytu v Moskvě na počátku osmdesátých let. Ačkoli se samozřejmě sám k tomuto směru a škole neřadil, sdílela s ním jeho tvorba řadu společných rysů. Stejně jako například Dmitrij Prigov i Letov spojoval ve své tvorbě výtvarnou složku, představovanou fotografiemi skupiny i obaly alb, často vytvářených formou koláže, literární část, tedy poezii a texty písní, i akcionální aspekt, způsob jevištního projevu skupiny během koncertů.¹⁶³

Podobně, jako u konceptualistů, můžeme i u Letova pozorovat přirovnávání tvorby k duchovním praktikám, v případě skupiny *Graždanskaja oborona* k šamanismu. Shodným prvkem byla i určitá nedůvěra ve slovo a jeho schopnost dostatečně postihnout skutečnost, vycházející v obou případech z inspirace práce s jazykem u futuristů a oberiutů. Tvorba odrážela i chápání současnosti autorů jako krize kultury a společnosti. Letov v tomto směru používal i motiv sebevraždy jako vítězství nad světem i nad tělesnou schránkou, spoutávající duši člověka. Jejím prostřednictvím bylo možné projít rychleji procesem umírání celé společnosti a dát jí tak možnost se znovu zrodit.¹⁶⁴

Omská undergroundová scéna, u jejíhož zrodu Letov se svou skupinou *Posev* stál, byla podobně jako moskevská škola konceptualistů poměrně uzavřená a charakteristická vlastní estetikou a tvůrčími postupy.¹⁶⁵

Konečně, nejbližší konceptualismu se Letov ocitl se svým projektem *Kommunizm* z přelomu osmdesátých a devadesátých let. Projekt pracoval se sovětskou ideologií, poezií a propagandou mytologizovanými událostmi a osobnostmi. Letov zde využíval toho,

¹⁶² ТЕМИРШИНА О., *Поэтическая типология лирики Летова и Маяковского: От модели мира к языку*, in: Вестник Томского государственного университета № 49, 2017.

¹⁶³ ЖОГОВ С., *Концептуализм в русском роке («Гражданская Оборона» Егора Летова и Московская концептуальная школа)*, in: Русская рок-поэзия: текст и контекст, № 5, s. 190-201.

¹⁶⁴ Tamtéž.

¹⁶⁵ Tamtéž.

že hudební doprovod a kontext jeho další tvorby dodával těmto často zcela nezměněným textům jiný význam, díla socialistického realismu v podání projektu *Kommunizm* získávala parodický či surrealistický charakter.¹⁶⁶

K západnímu rockovému paradigmatu se Letov hlásil odkazy na jeho představitele, například v první sloce písně *Charakiri* (Харакири – Harakiri), vydané na albu *Tak zakaljalas stal* roku 1988:

Сид Вишес умер у тебя на глазах
Джон Леннон умер у тебя на глазах
Джим Моррисон умер у тебя на глазах
А ты остался таким же как был...¹⁶⁷

Sid Vicious ti zemřel před očima
John Lennon ti zemřel před očima
Jim Morisson ti zemřel před očima
Ale ty jsi zůstal stejný jako dřív...

Píseň zmiňuje tři osobnosti, zpěváka skupiny *The Doors* Jima Morissona, zpěváka a kytaristu *The Beatles* Johna Lennoona a baskytaristu *Sex Pistols* Sida Viciouse, jejichž pojítkem je zde i v kontextu názvu písně jejich předčasná smrt.

Dalším odkazem je citace verše „Like a rolling stone“ závěru písně *Beri šinel*, poprvé vydané roku 1989 na akustickém albu *Verški i koreški*. Tento obrat je původně obsažen v názvu i textu skladby Boba Dylana z roku 1965.¹⁶⁸

Mimo těchto odkazů na zahraniční hudební scénu najdeme v Letovově tvorbě i vlivy domácí hudby, nikoli však rockové, ale sovětských písní a generace ruských bardů. K jejich odkazu se Letov přihlásil zejména albem *Zvezdopad* (Звездопад – Hvězdopád) z roku 2002. Album obsahuje písně jak z řady sovětských filmů, tak texty z pera Bulata Okudžavy či Vladimira Vysockého.¹⁶⁹ Dalším příkladem tohoto vlivu je i píseň *I vnov prodolžajetsja boj* (И вновь продолжается бой – A znovu pokračuje boj) z televizního seriálu *Neulovimye mstiteli* (Неуловимые мстители – Nepochapitelní mstitelé), kterou Letov se skupinou *Grazhdanskaja oborona* v první polovině devadesátých let často zařazoval do živých vystoupení.¹⁷⁰

¹⁶⁶ ЖОГОВ С., Концептуализм в русском роке («Гражданская Оборона» Егора Летова и Московская концептуальная школа), in: Русская рок-поэзия: текст и контекст, № 5, s. 190–201.

¹⁶⁷ Text na oficiálních stránkách skupiny <http://www.gr-oborona.ru/texts/1056964382.html>, získáno 23.2.2020.

¹⁶⁸ ДОМАНСКИЙ Ю., *Формульная поэтика Егора Летова*, Москва, Bull Terrier Records, 2018, s. 67–68.

¹⁶⁹ Звездопад, 2002, dostupné z: <http://www.gr-oborona.ru/pub/discography/zvezdopad.html>, získáno 22.2.2020.

¹⁷⁰ Píseň zazněla například v závěru koncertu z roku 1994, viz záznam <https://www.youtube.com/watch?v=fRDt-SIYGJA&t=2749s>, získáno 11.2.2020.

4.2 Protisovětský aspekt textů

Letovova tvorba začíná být otevřeně antisovětská po období pronásledování skupiny *Graždanskaja oborona* na přelomu let 1985 a 1986. Nehledě na cíl úřadů Letova i ostatní zastrašit a odradit od dalšího působení, právě tyto represe skupinu radikalizovaly a vyprofilovaly její další tvorbu jako silně antisovětskou.

V předchozím období, tedy v roce 1985, kdy byla *Graždanskaja oborona* založena a nahrála svá první dvě alba, měly Letovovy texty spíše obecně protispolečenský charakter, ne nepodobný rétorice západních představitelů punkového hnutí. Pravděpodobně prvním textem tohoto typu byla píseň *Poganaja moloděž* ze stejnojmenného debutového alba, napsaná nejpozději již roku 1983:¹⁷¹

И день и ночь по улицам шатаются толпы –
поганая молодёжь
Они блюют портвейном на почтенных граждан –
поганая молодёжь
Они ломают окна и втыкают члены –
поганая молодёжь
Они орут истошно — кушать невозможно –
поганая молодёжь

Не надо нас пугать
Нам нечего терять
И нам на всё насрать и растереть!

Пусть вводится военное положение –
поганая молодёжь
Да здравствует Гражданская Оборона –
поганая молодёжь
Ведь всё равно становится всё больше панков –
поганая молодёжь
Ведь всё равно становится всё больше больше –
поганая молодёжь

Не надо нас пугать
Нам нечего терять
И нам на всё насрать и растереть!¹⁷²

Ve dne v noci se po ulicích motají davy –
Zkažená mládež
Zvracejí portské na ctihodné občany –
Zkažená mládež
Rozbíjejí okna a prostrkují údy –
Zkažená mládež
Srdceryvně řvou – jíst se nedá –
Zkažená mládež

Netřeba nás děsit
Nemáme co ztratit
Na všechno nasrat a rozetřít!

Ať je zaveden válečný stav –
Zkažená mládež
Ať žije Civilní obrana –
Zkažená mládež
Stejně je pořád víc punkáčů –
Zkažená mládež
Stejně jich je pořád víc a víc –
Zkažená mládež

Netřeba nás děsit
Nemáme co ztratit
Na všechno nasrat a rozetřít!

Píseň lze označit za jakési programové prohlášení Letova a jeho čerstvě založené skupiny, která se představuje ve druhé sloce a zároveň se zde hlásí jak k punku, tak ke „zkažené mládeži“. Zároveň píseň obsahuje pro Letova typickou obscénnost výrazových prostředků, dobře patrnou jak v refrénové části, tak v první sloce.

Do skupiny těchto protispolečenských skladeb, z nichž později vzejde právě antisovětská část tvorby Jegora Letova, můžeme zařadit i píseň *Zoopark* (Зоопарк – Zoologická

¹⁷¹ НОВИЦКАЯ А., *Основные этапы творчества Егора Летова*, in: Русская рок-поэзия: текст и контекст, № 14, s. 172–180.

¹⁷² Text na oficiálních stránkách skupiny <http://www.gr-oborona.ru/texts/1056912669.html>, získáno 23.2.2020.

zahrada) z téhož alba a *Ja бесполезен* (Я бесполезен – Jsem k ničemu) z alba *Optimizm* ze stejného roku. I z nich je patrná tendence přiřadit se k okrajovým a mnohými opovrhovaným částem společnosti, například v refrénu písně *Zoopark*:

Я ищу таких, как я,
Сумасшедших и смешных,
сумасшедших и больших
А когда я их найду-
Мы уйдём отсюда прочь,
мы уйдём отсюда в ночь-

МЫ УЙДЁМ ИЗ ЗООПАРКА!¹⁷³

Hledám takové, jako jsem já,
Pomatené a směšné,
Pomatené a nemocné
A až je najdu
Odejeme odtud pryč
Odejeme odtud do noci-

ODEJDEM ZE ZOOLOGICKÉ!

Lyrický subjekt zde očividně upřednostňuje okruh „pomatených a směšných“ před většinou společnosti, kterou ze své perspektivy vnímá jako uvězněnou a vystavovanou v zoologické zahradě.

Zvolené tři písně lze uzavřít samotným názvem poslední, který je zároveň i jejím refrémem – *Ja бесполезен*, tedy přiznání vlastní nepotřebnosti nikoli ve smyslu kritiky sebe sama, ale jako forma protestu proti společnosti, jíž lyrický subjekt odmítá být součástí.

Posun k této typicky punkové rétorice souvisel i s postupným vývojem lyrického subjektu u Letova. Zatímco v rané tvorbě ještě pro skupinu *Posev* zaujímá stanovisko pozorovatele okolního světa, se skupinou *Graždanskaja oborona* přichází na scénu lyrický subjekt nový, aktivně brojící proti společnosti a všem jejím stereotypům.¹⁷⁴ Tento způsob psaní lépe naplňoval Letovovu představu rocku, jako na šokování publika založeném stylu,¹⁷⁵ což se později stalo i jedním z důvodů pro přechod k antisovětským motivům. Jak později popsal ve své krátké autobiografii, „vždycky jsem se snažil dovést věci do krajností, do toho bodu, kdy člověku hrozí smrt..., protože jen tehdy zjistíš, jestli za něco stojíš. Proto jsme... začali zpívat urážlivé písně o Leninovi“.¹⁷⁶ U tohoto výroku je důležité právě objasnění motivace, jež Letova vedla k psaní textů, útočících na symboliku a dříve nedotknutelné autority sovětského režimu. Vláda komunistické strany v pozdním Sovětském svazu pro něj byla ztělesněním společnosti, s níž bojoval, tedy společnosti svazované předsudky a konvencemi, navíc zastřešované autoritářským režimem. Nemůžeme však Letova vnímat v tomto ohledu jako bojovníka za demokracii, k níž se ostatně vždy vyjadřoval kriticky,¹⁷⁷ ale jako nepřitele totalitarismu¹⁷⁸

¹⁷³ Text na oficiálních stránkách skupiny <http://www.gr-oborona.ru/texts/1056898130.html>, získáno 23.2.2020.

¹⁷⁴ НОВИЦКАЯ А., *Основные этапы творчества Егора Летова*, in: Русская рок-поэзия: текст и контекст, № 14, s. 172–180.

¹⁷⁵ Панки в своем кругу (застольные беседы в трех частях), získáno z: <http://www.gr-oborona.ru/pub/anarhi/1056978975.html> 14.12.2019.

¹⁷⁶ ЛЕТОВ, Е., *Я не верю в анархию*, Москва, Издательский центр совместно с ООО Лист Нью, 1997, s. 114.

¹⁷⁷ ЛЕТОВ, Е., *Я не верю в анархию*, Москва, Издательский центр совместно с ООО Лист Нью, 1997, s. 114.

¹⁷⁸ Oblíbený Letovův termín, použitý v řadě rozhovorů k označení způsobu myšlení a chování většinové společnosti.

jako jevu zakořeněného ve společnosti a v lidské povaze. Jeho cílem nebyla tedy anarchie v politickém slova smyslu, ale jakási anarchie „vnitřní“, kdy člověk osvobodí sám sebe od stereotypů a okolí, které spoutává jeho myšlení a jednání.¹⁷⁹ V ideální společnosti takto „svobodných“ lidí pak samozřejmě nebylo místo ani pro stát, který v Letovových očích vystupoval vždy pouze jako nástroj útlaku.

Tedy tento boj se systémem v Letovově tvorbě přijal v letech 1986–1990 podobu boje se sovětským režimem. Už na prvním albu *Igra v biser pered svinjami* (Игра в бисер перед свиньями – Hra se skleněnými perlami před sviněmi¹⁸⁰), nahraném krátce po Letovově propuštění z psychiatrické léčebny se objevuje píseň *Ja ненавижу красный цвет* (Я ненавижу красный цвет – Nenávidím rudou barvu):

Я видел птиц, раскрытых ржавым топором
Я видел сон, который проклял генерал
Я видел съехавшие крыши сапогом
Я видел труп точь-в-точь похожий на меня

Viděl jsem ptáky, rozřáté rezivou sekyrou
Viděl jsem sen, který proklel generál
Viděl jsem lidi, šílící z vojenských bot
Viděl jsem tělo úplně stejné jako já

Я ненавижу красный цвет
Уничтожай таких, как я

Nenávidím rudou barvu
Znič takové, jako jsem já

Обезображен лажей скомканных сердец
Задавлен пулей из армейского ружья
Обеспокоен настроением толпы
Закомплексован деревянной пустотой

Znetvořený špínou pomačkaných srdcí
Zavalený kulkou z vojenské zbraně
Znepokojený náladami davu
Zakomplexovaný strnulou prázdnotou

Я ненавижу красный цвет
Уничтожай таких, как я

Nenávidím rudou barvu
Znič takové, jako jsem já

Я видел птиц, раскрытых ржавым топором
Я видел сон, который проклял генерал
Туманный ёжик умирает под столом
Он очень смотрит и желает поскорей

Viděl jsem ptáky, rozřáté rezivou sekyrou
Viděl jsem sen, který proklel generál
Ježek v mlze umírá pod stolem
Pronikavě hledí a přeje si to urychlit

Я ненавижу красный цвет
Уничтожай таких, как я¹⁸¹

Nenávidím rudou barvu
Znič takové, jako jsem já

Zřejmý útok na sovětskou symboliku zde spočívá samozřejmě v samotném názvu písně, opakovaném i ve všech refrénech. Tento motiv zároveň umocňují sloky, popisující svět, který lyrický subjekt vidí kolem sebe. Příčinou všech veskrze negativních obrazů, obsažených v jednotlivých verších, je pro něj právě rudá barva, kterou začíná nenávidět v důsledku toho, co pozoruje ve svém okolí. Tento způsob stavby textu jako montáže jednotlivých výjevů, uzavřených zpravidla v jednom či dvou verších, je typický napříč celou Letovovou tvorbou.¹⁸²

¹⁷⁹ Панки в своем кругу (застольные беседы в трех частях), získáno z: <http://www.gr-oborona.ru/pub/anarhi/1056978975.html> 14.12.2019.

¹⁸⁰ Při překladu byla zohledněna česká varianta názvu románu H. Hesseho *Das Glasperlenspiel*, do ruštiny překládaného jako *Igra v biser* a do češtiny právě jako *Hra se skleněnými perlami*.

¹⁸¹ Text na oficiálních stránkách skupiny <http://www.gr-oborona.ru/texts/1056977941.html>, získáno 23.2.2020.

¹⁸² ДОМАНСКИЙ Ю., *Формульная поэтика Егора Летова*, Москва, Bull Terrier Records, 2018, s. 40-41.

Text nevytváří příběh, ale obraz, na jehož základě v posluchači vzniká určitý pocit. Zde jde o sled negativních záběrů, ohraničených nenáviděnou rudou barvou, která v jejich kontextu rovněž stěží může být vnímána pozitivně. Zajímavým je i druhý verš refrénu, kde lyrický subjekt vyzývá okolí, aby na něj zaútočilo. Souvisí jednak s určitou fascinací Letova smrtí a sebezničením (sebevražda, a nikoli v negativních konotacích, vystupuje v mnoha jeho textech), jednak ji lze vnímat i jako zrcadlo, nastavené zbytku společnosti, jíž se lyrický subjekt sám vydává napospas, protože nepochybuje o tom, že ho tak jako tak za jeho názory zničí.

Jakákoli forma vlády nad lidmi představovala pro Letova „tyranský systém“.¹⁸³ V důsledku tohoto názoru v prvním období své tvorby inklinoval k anarchismu, stejně jako se později označoval za stoupence komunismu. Onen utlačovatelský systém ztělesnil v ústřední postavě své písně *Мы – лед под ногами майора* (Мы – лёд под ногами майора – Jsme led pod nohama majora) z alba *Totalitarizm*, nahraného roku 1987. Píseň byla inspirována skutečnou osobou důstojníka KGB majora Vladimira Meškova, vedoucího vyšetřovatele v Letovově případu. Přestože neobsahuje otevřeně protisovětský motiv, zcela zapadá do konceptu Letovova boje s jakoukoli autoritou, představovanou mocí. Sám autor se v roce 1990 vyjádřil, že píseň „není o žádném majorovi, ... ale o určité struktuře bytí“.¹⁸⁴

Они не знают, что такое- боль
Они не знают, что такое- смерть
Они не знают, что такое- страх
Стоять одному среди червивых стен

Nevědí, co je bolest
Nevědí, co je smrt
Nevědí, co je strach
Sám mezi červivými stěnami

Майор их передушит всех подряд, он идёт
Он гремит сапогами, но упал гололёд
И мы—лёд под ногами майора!

Major je jednoho po druhém udusí, už jde
Rachotí botami, ale upadl na ledě
Jsme led pod nohama majora!

Они смеются легко, у них живые глаза
Они беззащитны, им нравится жить
И они все вместе и так было всегда
Они последние, кто помнит, что такое—свет

Lehce se smějí, mají živé oči
Jsou bezbranní, líbí se jim žít
A jsou všichni spolu, tak jako vždy
Jsou poslední, kdo pamatuje, co je světlo

А у нас не осталось ничего и мы мрём
И всё что мы можем—это быть лишь льдом
Но мы—лёд под ногами майора!

Ale nám nezůstalo nic, umíráme
A jediné, co můžeme, je být ledem
Ale my jsme led pod nohama majora!

Когда я с ними – я перестаю умирать
У них открытые руки и цветные слова
Они дышат травой и им на всё наплевать
А майор идёт их уничтожать

Když jsem s nimi, přestanu umírat
Mají rozevřené ruce a barevná slova
Voní trávou a je jim všechno jedno
Ale major se jich jde zbavovat

Никто из них не примет нас, никто не поймёт
Но майор подскользнется, майор упадёт
Ведь мы—лёд под ногами майора!

Nikdo z nich nás nepřijme, nikdo nás nepochopí
Ale major uklouzne, major upadne
Vždyť jsme led pod nohama majora!

¹⁸³ ЛЕТОВ, Е., *Я не верю в анархию*, Москва, Издательский центр совместно с ООО Лист Нью, 1997, s. 114.

¹⁸⁴ Z vyjádření Letova k písni, získáno z: <http://www.ytime.com.ua/ru/50/761>, 9.2.2020.

Пока мы существуем – будет злой гололёд
И майор подскользнётся, майор упадёт
Ведь мы—лёд под ногами майора!¹⁸⁵

Dokud jsme naživu, bude ošklivý led
A major uklouzne, major upadne
Vždyť jsme led pod nohama majora!

Letov se zde opět orientuje na vyloučené okraje společnosti, s nimiž se v písni zřetelně ztotožňuje. V textu najdeme rozdělení na dvě skupiny osob. První, jíž jsou věnovány všechny tři sloky a jež je v refrénu metaforicky vyobrazena jako led pod nohama majora, je zde nositelem vesměs kladných vlastností, podle nichž by se dala popsat jako zoufalá, ale živá. Právě to, že tito lidé „rádi žijí“ a „poslední si pamatují, co je světlo“ je odlišuje od konformní společnosti, jejíž pomyslnou zbraní proti nim je zde postava majora. Jak z textu vyplývá, jedinou možností života v této společnosti je boj proti ní, ve kterém lze stěží zvítězit, ale dokud ho někdo povede, nebude marný. Potvrzuje se zde postoj Letovova opozičního a radikálního lyrického subjektu, typický pro toto období.

Letovův poetický svět lze popsat jako veselý a děsivý zároveň.¹⁸⁶ Přispívá k tomu značnou měrou pro punk typická ironie, zde přerůstající do cynických a misantropických nálad.¹⁸⁷ Mnoho textů vyobrazuje extrémním způsobem rozklad, smrt, pomíjivost a nicotnost lidského života. Přitom subjekt těchto skladeb se nestaví k výše zmíněným věcem s pocitem strachu nebo odporu, naopak je přijímá za své a vyžívá se v nich se značným potěšením. Nejistota posluchače, kde zde leží hranice mezi ironií a vážně míněným sdělením potom dodává celému textu právě onen snad veselý, snad děsivý nádech. Příkladem takovéto písně je *Nekrofilija* ze stejnojmenného alba z roku 1987 s následujícími slovy:

Я люблю голубые ладони
И железный занавес на красном фоне
Сырые губы под вороньём
И тела изъеденные червём
Я люблю глухое эхо
И гнилую жижу в моей голове
Родную плесень икоты бля бу
Я некрофил, я люблю себя

Mám rád zmodralé dlaně
A železnou oponu na rudém pozadí
Šedivé rty pod křídly vran
A těla prožraná červy
Mám rád hluchou ozvěnu
A shnilou břechku v mé hlavě
Milou plíseň škytavky, jebat
Jsem nekrofil, mám se rád

Рождённому мёртвым
Пришейте пуговицы вместо глаз

Narozen mrtvý
Přišijte knoflíky místo očí

Некрофилия некрофилия
Моя изнурённая некрофилия

Nekrofilie nekrofilie
Má vysílená nekrofilie

Я люблю умирать напоказ
Погружаясь по горло в любую грязь
Я люблю пугёвый оргазм
И распухший от кала свой унитаз

Rád umírám okázale
Když se nořím po krk do každé špíny
Mám rád pořádný orgasmus
A svou záchodovou mísu, přetékající výkaly

¹⁸⁵ Text na oficiálních stránkách skupiny <http://www.gr-oborona.ru/texts/1056907572.html>, získáno 23.2.2020.

¹⁸⁶ ДОМАНСКИЙ Ю., *Формульная поэтика Егора Летова*, Москва, Bull Terrier Records, 2018, s. 79.

¹⁸⁷ GOLOLOBOV, I., *Punk in Russia: Cultural mutation from the ‚useless‘ to the ‚moronic‘*, London – New York: Routledge, Taylor & Francis Group, 2014, s. 31.

А рано утром
Я встану в очередь в мавзолей

Некрофилия некрофилия
Моя изнурённая некрофилия

Я люблю голубые ладони
И железный занавес на красном фоне
Сырые губы под вороньём
И тела изъеденные червём
Я люблю глухое эхо
И гнилую жижу в моей голове,
Родную плесень икоты бля бу
Я некрофил, я люблю себя

Рано утром
Мы встанем в очередь в мавзолей

Некрофилия некрофилия
Моя изнурённая некрофилия¹⁸⁸

A brzo ráno
Se postavím do fronty před mauzoleum

Nekrofilie nekrofilie
Má vysílená nekrofilie

Mám rád zmodralé dlaně
A železnou oponu na rudém pozadí
Šedivé rty pod křídly vran
A těla prožraná červy
Mám rád hluchou ozvěnu
A shnilou břečku v mé hlavě
Milou plíseň škytavky, jebat
Jsem nekrofil, mám se rád

A brzo ráno
Se postavíme do fronty před mauzoleum

Nekrofilie nekrofilie
Má vysílená nekrofilie

Nejenom Sovětský svaz, ale celý komunistický blok za „železnou oponou na rudém pozadí“ je zde vykreslen jako svět naplněný úpadkem, špínou a rozkladem. Lyrický subjekt je navzdory očekávání spokojený s životem v tomto světě, ovšem jenom díky faktu, že se sám už mrtvým narodil a jako nekrofil má rád i sám sebe. Touto paralelou autor v podstatě sděluje, že není v pořádku být spokojený se stavem sovětské společnosti. Jde o častý nástroj Letova, jímž se pokoušel vyvolat co nejsilnější reakci u posluchačů. Hrdiny svých textů, v podstatě sebe samotného, protože texty, psané nejčastěji v první osobě jednotného čísla, sám na koncertech reprodukoval, stavěl do pozice co nejodpornější a nejvzdálenější „normálnímu“ člověku. Pokud může v sovětské společnosti žít šťastně nekrofil, potom v ní běžný člověk žít nemůže a měl by se ji tedy logicky snažit změnit. Pomyslným vrcholem a nej cyničtější ostnem písně je pak představa lyrického subjektu, nekrofila, čekajícího ve frontě před mauzoleem.

Fascinace smrtí a sebezničením, již Letov často prezentoval, byla zdrojem jeho neoblíbenosti mezi částí rockové scény, především mezi kritikou a představiteli rockových klubů.¹⁸⁹ Se svou estetikou ošklivosti značně vybočoval z pojetí rocku, rozšířeného mezi jeho současníky. Nicméně rock pro Letova představoval právě vnímání světa prizmatem smrti a destrukce, která v jeho očích očišťovala člověka od svazujícího materialismu a společenských konvencí.¹⁹⁰

¹⁸⁸ Text na oficiálních stránkách skupiny <http://www.gr-oborona.ru/texts/1056909643.html>, získáno 23.2.2020.

¹⁸⁹ Za negativismus a sebedestruktivní motivy v textech kritizoval Letova i A. Troickij, jeho vyjádření k Letovově tvorbě dostupné z: <https://ru-grob.livejournal.com/472913.html>, získáno 10.2.2020.

¹⁹⁰ ЛЕТОВ, Е., *Я не верю в анархию*, Москва, Издательский центр совместно с ООО Лист Нью, 1997, s. 3–4.

Skrze silně negativní tematiku textů se tak Letov snažil vyprovokovat ke kritičtějšímu postoji vůči sovětskému režimu co nejvíce lidí. Skandální a provokativní přístup vlastní punkové poetice tak získával do značné míry i na společenské a politické angažovanosti. Ve stejném duchu se nesla i protiválečná píseň z alba *Tak zakaljalas stal* z roku 1988, nazvaná *Soldatami ně roždaajutsja* (Солдатами не рождаются – Воjáci se nerodí):

Свято место не бывает в пустоте
Лишним телом заложили котлован
Красной тряпкой обернули катафалк
Бравой песней заглушили злое горе

Posvátné místo nebývá v prázdnotě
Nadbytečné tělo položili do základů
Rudým hadrem ovinuli katafalk
Chrabrou písní přehlušili strašný nářek

Ведь солдатами не рождаются
Солдатами умирают

Vždyť vojáci se nerodí,
Воjáci umírají

Свято место не бывает без врагов
Полированным прикладом наугад
В непростреленной шинели напролом
Бравым маршем заглушив зубовой скрежет

Posvátné místo nebývá bez nepřátel
Naleštěnou pažbou nazdařbůh
V neprostřeleném kabátě kupředu
Chrabrým pochodem přehlušili skřípění zubů

Ведь солдатами не рождаются
Солдатами умирают

Vždyť vojáci se nerodí,
Воjáci umírají

Свято место не бывает в чистоте
Смradным ветром затопили берега
Гнойным прахом напитали чернозём
Табакoм закоротив хмельные ноздри

Posvátné místo nebývá bez poskvрny
Smrdutým větrem zaplavili břehy
Hnisavým prachem nakrmili чернозем
Табакem zacпали opilé nozdry

Ведь солдатами не рождаются
Солдатами умирают

Vždyť vojáci se nerodí,
Воjáci umírají

Свято место не бывает без греха
Закуси девичьим криком — благодать!
Пригубить медовой браги да поплевать
Красным флагом утерев густые слезы

Posvátné místo nebývá без hříchu
Kousni si dívčího křiku – pohoda!
Smočit rty v медовém chlastu a poblít se
Rudým praporem utřít husté slzy

Ведь солдатами не рождаются
Солдатами умирают¹⁹¹

Vždyť vojáci se nerodí,
Воjáci umírají

Píseň se konfrontuje se sovětskou propagandou, navíc v době probíhajícího válečného tažení v Afghánistánu. Ironie je obsažena zejména v prvních verších všech slok, poukazujících na cenu, zaplacenou za „posvátná místa“. Zbytek textu poukazuje nejen na ztrátu hodnoty lidského života v době války, ale i na devaluaci přírody a životního prostředí. Beznadějný pohled pak završují chrabré písně a pochody, přehlušující smutek a skřípění zubů, stejně tak jako rudá látka, zakrývající náhrobky padlých. Jak Letov shrnuje v refrénové části, vojákem se nikdo nenarodí, může jím pouze zemřít.

Letov odmítal stát ve všech jeho podobách, představoval pro něj pouze původce válek, útlatku a omezování vlastních obyvatel. Vnímal ho ale ne pouze jako vnější vliv, ale i jako cosi

¹⁹¹ Text na oficiálních stránkách skupiny <http://www.gr-oborona.ru/texts/1056919197.html>, získáno 23.2.2020.

ukotveného v podstatě každého člověka. S tím souvisel jím propagovaný koncept osvobození sebe sama od všeho svazujícího. Tento ideál výrazně ukotvil v písni *Gosudarstvo* (Государство – Stát) z roku 1989:

Ржавый бункер—моя свобода
Сладкий пряник засох давно
Сапогом моего народа
Старшина тормозит говно

Rezavý bunkr je má svoboda
Sladký perník dávno oschnul
Botou mého národa
Staršina brzdí hovno

Запрятанный за углом
Убитый помойным ведром
Добровольно ушедший в подвал
Заране обречённый на полнейший провал

Schovaný za rohem
Zabitý kýblem na podlahu
Dobrovolně jsem odešel do podzemí
Už dříve odsouzený k úplnému neúspěchu

Я убил в себе государство

Zabil jsem v sobě stát

Бессловесные в мире брани
Зрячие в мире пустых глазниц
Балансирующие на грани
Меж параллелью густых ресниц

Na světě němé nadávky
Na světě vidoucí prázdnýma očima
Balancující na hraně
Mezi rovnoběžkami hustých řas

Забытые за углом
Немые помойным ведром
Задроченные в подвал
Заране обречённые на полный провал

Zapomenutí za rohem
Oněmělí kýblem na podlahu
Zahnaní do podzemí
Už dříve odsouzení k úplnému neúspěchu

Мы убили в себе государство

Zabili jsme v sobě stát

Ржавый бункер—твоя свобода
Заколочена дверь крестом
Полну яму врагов народа
Я укрою сухим листом

Rezavý bunkr je tvá svoboda
Zatlučené jsou dveře křížem
Jámu, plnou nepřátel lidu
Ukryji pod suchým listem

Запрятанный за углом
Убитый помойным ведром
Добровольно забытый в подвал
Заране обречённый на полнейший провал

Schovaný za rohem
Zabitý vědrem odpadků
Dobrovolně zapomenutý v podzemí
Už dříve odsouzený k úplnému neúspěchu

УБЕЙ В СЕБЕ ГОСУДАРСТВО!

ZABIJ V SOBĚ STÁT!

Убей.¹⁹²

Zabij.

Píseň vyšla v rámci alba *Vsjo idjot po planu*. Právě její ústřední motiv, obsažený v refrénu, vystihuje Letovův vztah ke státu. Fakt, že „zabít v sobě stát“ znamená dobrovolně odejít do podzemí, vyvolává spolu s veršem „Už dříve odsouzený k úplnému neúspěchu“ pocit určitého zoufalství a bezvýchodnosti situace, v níž se člověk, žijící ve státním zřízení, s nímž nesouhlasí, nachází. Jako jediné řešení zde vyplývá možnost společnost opustit, nikoli ji změnit. Pocity beznaděje jsou ovšem v tomto Letovově tvůrčím období časté, skupina se ostatně

¹⁹² Text na oficiálních stránkách skupiny <http://www.gr-oborona.ru/texts/1056901653.html>, získáno 23.2.2020.

i během perestrojky nacházela pod tlakem úřadů, a i předchozí zkušenost s KGB se do atmosféry textů nemohla nepromítnout.

V kritice režimu Letov pokračoval i v textu k písni *Novyj 37-j* (Новый 37-й – Nový třicátý sedmý) z alba *Tak zakaljalas stal*, pracujícím s motivem období stalinských čístek na konci třicátých let 20. století:

Цикл закончен – пора по местам
Нас до пьяна накормили песком
Нам подарили мешок правоты
И богатое вымя кипучих надежд

Cyklus je u konce – je čas jít na místa
Nakrmili nás pískem do opilosti
Darovali nám pytlík správnosti
A vemeno plné vroucích nadějí

Пружина перестройки замедляет ход
Незаметно для нас уготовив

Pružina perestrojky zpomaluje
Nepozorovaně pro nás připravila

Новый 37-й

Nový třicátý sedmý

Цикл закончен- пора по местам
Очнулся сна очевидный вопрос
Ответ схоронили лукавым штыком
В плодородной набитой червями земле

Cyklus je u konce – je čas jít na místa
Procitla očividná otázka snu
Odpověď pohřbili lstivým bodákem
V úrodné půdě plné červů

Наряжая праздничный автомат
Мы готовимся встретить грядущий

Bereme si sváteční samopal
Připravujeme se přivítat přicházející

Новый 37-й

Nový třicátý sedmý

Цикл закончен- пора по местам!
Победителям выдан похвальный лист
Но при любом Госстрое я – партизан
При любом режиме я – анархист

Cyklus je u konce – je čas jít na místa
Vítězové dostali čestné uznání
Ale já budu v každém státě partyzán
Za každého režimu budu anarchista

И когда послезавтра заколотят дверь
Уходя в андеграунд я встречу винтовкой

A až pozítří zabeďní dveře
Odejdu do podzemí a puškou přivítám

Новый 37-й

Nový třicátý sedmý

Он зреет в озабоченных головах
Он носится в воздухе, стоит на пороге

Zraje v ustaraných hlavách
Nese se vzduchem, stojí na prahu

Новый 37-й¹⁹³

Nový třicátý sedmý

Formou hyperbolického přirovnání realizovaných reforem, spojených s perestrojkou, k období teroru roku 1937 zde Letov poukazuje na příliš pomalu probíhající změny ve společnosti. Navzdory probíhající perestrojce byl Letov až do počátku roku 1988 stále pronásledován,¹⁹⁴ i to se jistě promítlo do jeho vidění slibovaných reforem jen jako dalšího období represí.

¹⁹³ Text na oficiálních stránkách skupiny <http://www.gr-oborona.ru/texts/1056910447.html>, získáno 23.2.2020.

¹⁹⁴ Viz kapitola 3.3.

Píseň je ovšem pro další vývoj Letovovy tvorby a jeho celkového pohledu na svět zajímavá především posledním dvojverším třetí sloky – „ale já budu v každém státě partyzán, za každého režimu budu anarchista“. Tyto verše jsou předzvěstí směru, jímž se Letov začal ubírat po pádu komunistického režimu.

Postupný přerod Letova z anarchisty v komunistu podle jeho vlastních slov začal už v letech 1987–1988, kdy na novosibirských rockových festivalech představoval svou skupinu jako „pravé komunisty“.¹⁹⁵ V ovzduší ironie a sarkasmu, jež obklopovalo žánr punku, by však málokoho napadlo, že toto prohlášení mohlo být míněno vážně. Logicky se nabízela jeho interpretace jako daně za možnost vystupovat nebo spíše jako ironického využití kontrastu mezi vzhledem a chováním punkových muzikantů a sovětskou představou „pravého komunisty“.

Že začal Letov přehodnocovat své ideály, je patrné i z textu písně *Ja ně verju v anarchiju* (Я не верю в анархию – Nevěřím v anarchii), napsané z větší části jeho přítelem Igorem Ragulinem.¹⁹⁷ Píseň se objevila na albu *Zdorovo i věčno* (Здорово и вечно – Dobře a navěky):

«Всё, что не анархия — то фашизм!»
«Всё, что не анархия — то фашизм!»
«Всё, что не анархия — то фашизм!»
«Всё, что не анархия — то фашизм!»

«Vše, co není anarchie, je fašismus!»
«Vše, co není anarchie, je fašismus!»
«Vše, co není anarchie, je fašismus!»
«Vše, co není anarchie, je fašismus!»

Но ты хочешь быть фюрером
Он хочет быть фюрером
Я хочу быть фюрером
Мы все хотим быть фюрером -
И я не верю в анархию!
Я не верю в анархию!
Я – НЕ ВЕРЮ В АНАРХИЮ!

Ale ty chceš být führerem
On chce být führerem
Já chci být führerem
Všichni chceme být führerem -
A já nevěřím v anarchii!
Já nevěřím v anarchii!
JÁ – NEVĚŘÍM V ANARCHII!

Кто не любит Новый Порядок
Кто не верит в Новый Порядок
Кто не жаждет Новый Порядок
Кто не строит Новый Порядок

Kdo nemiluje Nový Řád
Kdo nevěří v Nový Řád
Kdo neprahne po Novém Řádu
Kdo nebuduje Nový Řád

И я не верю в анархию!
Я не верю в анархию!
Я – НЕ ВЕРЮ В АНАРХИЮ!¹⁹⁶

A já nevěřím v anarchii!
Já nevěřím v anarchii!
JÁ – NEVĚŘÍM V ANARCHII!

Ačkoli Letov není hlavním autorem písně, dá se předpokládat, že by neinterpretoval text, s jehož obsahem by se neztotožňoval. Sám název i refrénová složka o krizi víry v anarchismus

¹⁹⁵ ЛЕТОВ, Е., *Я не верю в анархию*, Москва, Издательский центр совместно с ООО Лист Нью, 1997, s. 151 a 156.

¹⁹⁶ Text na oficiálních stránkách skupiny <http://www.gr-oborona.ru/texts/1125994644.html>, získáno 23.2.2020.

¹⁹⁷ Официальная альбомография ГрОб-Records, získáno z: <http://www.gr-oborona.ru/pub/anarhi/1056981293.html> 9.2.2020.

vypovídají samozřejmě nejlépe, spolu s odůvodněním, že „každý chce být vůdcem“, každý tedy touží po moci, a proto je už z lidské podstaty všeobecná rovnost vyloučena.

Samozřejmě text nabízí i interpretaci, kdy jeho lyrický subjekt není pochybujícím či dřívějším anarchistou, ale člověkem nepřátelským anarchii, který možná sám chce být vůdcem, ale v ostatních se mylí, a text by tedy ironizoval tento jeho argument. Tento způsob dvojí možné interpretace je zásadní v kontextu Letovova názorového obratu na počátku devadesátých let. Netýká se pouze tohoto textu, ale většiny politicky zaměřených textů skupiny *Graždanskaja oborona*.

Tento fakt můžeme dobře demonstrovat na nejslavnější „protikomunistické“ písni *Vsjo idjot po planu* ze stejnojmenného alba z roku 1989:

Границы ключ переломлен пополам
А наш батюшка Ленин совсем усоп
Он разложился на плесень и на липовый мёд
А перестройка всё идёт и идёт по плану
А вся грязь превратилась в голый лёд

и всё идёт по плану

А моя судьба захотела на покой
Я обещал ей не участвовать в военной игре
Но на фуражке на моей серп и молот и звезда
Как это трогательно — серп и молот и звезда
Лихой фонарь ожидания мотается

и всё идёт по плану

А моей женой накормили толпу
Мировым кулаком растоптали ей грудь
Всенародной свободой растерзали ей плоть
Так закопайте её во Христе -

ведь всё идёт по плану

Один лишь дедушка Ленин хороший был вождь
А все другие остальные — такое дерьмо
А все другие враги и такие дураки
Над родною над отчизной бесноватый снег шёл
Я купил журнал «Корея» — там тоже хорошо
Там товарищ Ким Ир Сен там тоже что у нас
Я уверен, что у них тоже самое —

и всё идёт по плану

А при коммунизме всё будет заебись
Он наступит скоро — надо только подождать
Там всё будет бесплатно, там всё будет в кайф
Там наверное вооще не надо будет умирать
Я проснулся среди ночи и понял, что -

Klíč od hranic je přelomen napůl
А náš tatíček Lenin dočista zesnul
Rozložil se na plíseň a na lipový med
А perestrojka pořád jde a jde podle plánu
А všechno bahno se změnilo v led

А vše jde podle plánu

Ale můj osud už chtěl mít klid
Slíbil jsem mu neúčastnit se válečné hry
Ale na mé čepici je srp a kladivo a hvězda
Jak je to dojemné – srp a kladivo a hvězda
Zlá lucerna očekávání se kýve

А vše jde podle plánu

А mou ženou nakrmili dav
Světovou pěští jí rozdrtili hruď
Svobodou všeho lidu jí rozervali tělo
Tak ji zakopejte v Kristu -

Vždyť vše jde podle plánu

Jediný dědeček Lenin byl dobrý vůdce
Všichni ostatní jsou takový šmejdi
Všichni ostatní jsou nepřátelé a hlupáci
Nad rodnou vlastí padal běsnící sníh
Koupil jsem si časopis «Korea» – там je taky dobře
Je там soudruh Kim Ir-sen, vše je там jako u нас
Jsem si jistý, že там mají to samé

А vše jde podle plánu

А за komunismu bude všechno úžasný
Přijde už brzy – stačí jen počkat
Bude там všechno zadarmo, všechno там bude v pohodě
Určitě se там ani nebude umírat
Probudil jsem se vprostřed noci a pochopil, že -

VŠE JDE PODLE PLÁNU

Před bližším pohledem na text je třeba zmínit dva Letovovy výroky z rozhovoru, poskytnutého roku 1994. Letov zde prohlásil: „Ano, prožil jsem složitou ideovou evoluci od anarcho-individualismu k rudé státnosti,“¹⁹⁹ a následně: „To, co tenkrát krátkozrace přijímali jako ironii, zní teď v našem provedení vitálně a v původním smyslu.“²⁰⁰ Tento výrok byl zmíněn v kontextu i právě s písní *Vsjo idjot po planu*.

Skladba samotná byla napsána jako proud vědomí, jak se Letov vyjádřil, běžného sovětského člověka, který „zapnul televizi, pije a všechno, co tam vidí i všechno v jeho hlavě se plete...“,²⁰¹ všechny sloky jsou napsány z tohoto úhlu pohledu a poskládány z útržků obsahu televizního vysílání.²⁰²

Právě tato píseň byla zřejmě nejzásadnějším Letovovým dílem co do popularity.²⁰³ Pokud ne za celé období tvorby, tak rozhodně v osmdesátých letech. Text byl v době vzniku samozřejmě vnímán jako ostrý útok na režim, jehož zakladatel a mytologizovaný vůdce se „rozkládá na plíseň“, zatímco stát, který vytvořil, nyní nutí své občany proti jejich přesvědčení bojovat pod znakem srpku, kladiva a hvězdy a veškeré jeho jednání jde zcela podle plánu. A text bezpochyby je útokem na tehdejší sovětský režim. A poslední dvě sloky byly opět přijaty jako ironie, žádný punkový muzikant by přece doopravdy nevěřil, že jediný Lenin byl dobrý vůdce a že všechno se zlepší až s nástupem skutečného komunismu. Pokud však tuto ironii dle autorova návodu z výše zmíněného rozhovoru z roku 1994 přestaneme vnímat, ráz textu se zcela změní a víra lyrického subjektu, byť naivní, v komunismus jako v lepší budoucnost již nepůsobí výsměšně a parodicky, ale právě naopak.

V rozbíjení své aury bojovníka s komunismem Letov vytrvale pokračoval během celých devadesátých let. Ať už svou politickou aktivitou, poskytovanými rozhovory či novými texty, kde i Sovětský svaz začal vnímat s určitou nostalgií. Tento přístup mu samozřejmě řada někdejších příznivců nemohla odpustit. Jak píše autorka článku o Letovovi z roku 1994, právě ohledně písně *Vsjo idjot po planu*: „Bože můj, myslím si, to vypadá, že se to má brát všechno

¹⁹⁸ Text na oficiálních stránkách skupiny <http://www.gr-oborona.ru/texts/1056899068.html>, získáno 23.2.2020.

¹⁹⁹ ЛЕТОВ, Е., *Я не верю в анархию*, Москва, Издательский центр совместно с ООО Лист Нью, 1997, s. 137.

²⁰⁰ ЛЕТОВ, Е., *Я не верю в анархию*, Москва, Издательский центр совместно с ООО Лист Нью, 1997, s. 138.

²⁰¹ Část rozhovoru s Letovem z roku 1998, dostupné z: <http://www.ytime.com.ua/ru/50/798>, získáno 24.2.2020.

²⁰² Tamtéž.

²⁰³ Омску не нужен аэропорт имени Летова? / Артемий Троицкий, dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=HxtlgOpiHyc&t=301s>, získáno 11.2.2020.

vážně...²⁰⁴ Jiná dřívější příznavkyně Letova v návaznosti na jeho účast v akci *Russkij proryv* a v Národně bolševické straně Eduarda Limonova ukončila svůj článek z téhož roku slovy: „Hodně štěstí do budoucna, prezidente fašistů Igore Fjodoroviči Letove.“²⁰⁵ Tyto příklady ilustrují odklon velké části fanoušků, který se podepsal i na poloprázdných sálech, jež můžeme vidět na záznamech koncertů, pořádaných hnutím *Russkij proryv*.²⁰⁶

Letovovy texty byly ve druhé polovině osmdesátých let bezpochyby nejsilnějším útokem, vedeným z tábora ruského rocku proti vládnoucímu režimu. Na rozdíl od ostatních interpretů byla jejich formulace jasně a otevřeně antisovětská, napadala orgány, ideje i symboliku komunistické strany. Tento nekompromisní přístup vynesl skupině značnou popularitu, zároveň však samozřejmě zapříčinil represe ze strany úřadů a určitou izolovanost jak v rámci sovětské společnosti, tak v rámci samotného rockového hnutí, jehož představitelé se snažili spíše vytvořit si ve stávajícím režimu místo než s ním otevřeně bojovat.²⁰⁷

V Letovově případě je ovšem důležité odlišovat boj proti režimu a proti ideologii samotné. Pokud shrneme obsah výše zmíněných textů, uvidíme, že autor se rozhodně vyprofiloval proti mocenské vrstvě pozdního Sovětského svazu, který se v jeho očích pod její vládou proměnil v umírající a pokřivenou zemi nepřátelskou vůči vlastním občanům. Hlavního nepřítele představoval „brežněvovský režim“, který Letov vnímal jako pouhou formu státem řízeného kapitalismu.²⁰⁸ Konstantin Rjabinov, dlouholetý Letovův přítel a člen skupiny *Graždanskaja oborona*, později shrnul jejich politický aspekt tvorbou slovy: „Nerozbíjeli jsme stát, ale společenský systém. Chtěli jsme, aby lidé žili normálně.“²⁰⁹

Komunismus, s jehož filozofií se Letov nakonec ztotožnil, byl v jeho očích vzdálený, téměř protikladný své realizaci ve východním bloku osmdesátých let. Právě proto, nehledě na všechny postihy, které z jeho postavení coby extravagantního punkového muzikanta ve společnosti, zastřešované touto ideologií vyplynuly, se z něj na sklonku osmdesátých let stal bojovník za komunismus jako „království boží na zemi“.²¹⁰ Zůstává pouze otázkou, do jaké míry byl tento krok směrem ke komunismu motivován vnitřním přesvědčením a do jaké míry ho ovlivnil celoživotní nesmiřitelný boj Letova s většinovou společností, možný vystihnout

²⁰⁴ ЛЕТОВ, Е., *Я не верю в анархию*, Москва, Издательский центр совместно с ООО Лист Нью, 1997, s. 131.

²⁰⁵ Tamtéž, s. 125.

²⁰⁶ Záznam jednoho z koncertů z roku 1994 dostupný z: <https://www.youtube.com/watch?v=fRDt-SIYGJA&t=2749s>, získáno 11.2.2020.

²⁰⁷ GOLOLOBOV, I., *Punk in Russia: Cultural mutation from the 'useless' to the 'moronic'*, London; New York: Routledge, Taylor & Francis Group, 2014, s. 23.

²⁰⁸ Здорово и вечно, režie Наталья ЧУМАКОВА, Анна ЦИРЛИНА, Ruská federace, Beat Films, 2014.

²⁰⁹ Tamtéž.

²¹⁰ Tamtéž.

citací verše „Jen abych se vám nelíbil“²¹¹ z písne, převzaté z repertoáru spřízněné sibiřské skupiny *Instrukcija po vyživaniju*.

²¹¹ V originále „лишь бы не нравиться вам“, celý text na <http://www.gr-oborona.ru/texts/1056907952.html>, získáno 2.3.2020.

4.3 Další prvky tvorby: vystupování, zvuk, grafika alb

K tvorbě Jegora Letova krom psaní hudby a textů patřily rovněž i další prvky, doplňující a rozšiřující koncept jeho uměleckého vyjádření. Byla zde patrná snaha ucelit vše, pod čím se skupina *Graždanskaja oborona* autorsky podepsala.

Jako i u dalších rockových a punkových kapel hrál u Letova a jeho skupiny důležitou úlohu vzhled a vystupování. Sám Letov se charakteristicky v osmdesátých letech na koncertech objevoval nejčastěji s dlouhými vlasy, což nebylo pro punk typické, s tmavými brýlemi a v roztrhaných šatech, opatřených množstvím spínacích špendlíků. Při koncertech se snažil – a nabádal k tomu i své spoluhráče – podtrhnout dojem vyzývavého vzhledu i pohyby, které měly působit co nejvíce „iracionálně“, v praxi šlo zejména o pohyb co nejneobvyklejší a postavený co nejvíce mimo rytmus dané skladby.²¹² Zejména na záznamech koncertů z přelomu osmdesátých a devadesátých let je tento prvek dobře patrný.²¹³

Dalším důležitým prvkem byla zvuková stránka písní a samotný nahrávací proces. Ten lze v Letovově případě označit jako ukázkový případ lo-fi²¹⁴ a DIY pojetí hudební produkce, tedy nahrávání v domácích podmínkách s nízkou výslednou zvukovou kvalitou. Jelikož Letov byl jedním z prvních punkových muzikantů na sibiřské scéně, tento způsob nahrávání se stal vzorovým pro další skupiny punkové scény sibiřských měst osmdesátých a raných devadesátých let a sám Letov produkoval či pomáhal s produkcí řady alb těchto spřízněných skupin. Dal by se charakterizovat jako producent s citem pro dobře znějící špatný zvuk, který dobře dokresloval atmosféru punkových nahrávek.²¹⁵

Letovova alba vznikala vrstvením jednotlivých nástrojových partů, postupně nahrávaných na páskový magnetofon. Zejména v době jeho pronásledování úřady tato alba vznikala velmi rychle, v horizontu několika dní, později se na nich stále více objevovali další hostující muzikanti i členové skupiny *Graždanskaja oborona*.²¹⁶ Zůstal nicméně ustálený postup, kdy Letov většinu partů nahrával sám. Možnosti nahrávání byly zejména v počátcích značně omezeny nedostatkem kvalitního vybavení, jak nahrávacích zařízení, tak samotných nástrojů. Zejména bicí soupravu není téměř na žádném albu osmdesátých let slyšet celou,

²¹² Здорово и вечно, režie Наталья ЧУМАКОВА, Анна ЦИРЛИНА, Ruská federace, Beat Films, 2014.

²¹³ Viz např. Гражданская оборона – Последний концерт в Таллине 1990г, získáno z: <https://www.youtube.com/watch?v=HXVICujfAH8&t=2427s>, 2.2. 2020.

²¹⁴ Lo-fi – hudební produkce s často záměrně nízkou kvalitou záznamu.

²¹⁵ Здорово и вечно, režie Наталья ЧУМАКОВА, Анна ЦИРЛИНА, Ruská federace, Beat Films, 2014.

²¹⁶ Viz seznamy účinkujících na jednotlivých albech, Oficiální diskografie skupiny, dostupné z: <http://www.gr-oborona.ru/pub/rock/albums.html>, získáno 15.2.2020.

na prvním albu *Poganaja moloděž* můžeme dokonce namísto bicích slyšet úderý na koženou aktovku.²¹⁷

Celkový obraz tvorby nakonec doplňovala i grafická úprava obalů jednotlivých alb. Jak sám Letov vyjádřil: „Obal je skoro polovina alba... Každou jednotlivou desku bych vydával v jiném obalu!“²¹⁸ Skutečně, alba, která se dočkala opětovného vydání, často vycházela v nové grafické úpravě. Jako příklad lze uvést album *Tak zakaljalas stal*, kde na obou vydáních můžeme vidět fotografie,²¹⁹ doplňující kontext názvu, odkazujícího na román Nikolaje Ostrovského. Dialog mezi názvem a fotografií či jinou výtvarnou formou byl častým postupem na albech, vydávaných Letovem. Dalšími příklady jsou obaly alb *Optimizm*,²²⁰ *Vojna* (Война – Válka),²²¹ *Bojevoj stimul*²²² či *Zdorovo i věčno*²²³. Výjev na obalu často protirečí názvu a jeho obvyklému významu a asociacím s ním spojeným a dodává mu nový, negativní a sarkastický kontext. Jistou výjimkou je v tomto směru album *Poganaja moloděž*,²²⁴ které se jak texty, tak i obalem více hlásí k západnímu punku a jím propagované rebelii proti společnosti, v tomto případě sovětské. Na obalu najdeme i typické punkové účesy, tzv. číra, která se ovšem později jak u skupiny *Graždanskaja oborona*, tak u celého sibiřského punkového hnutí neujala.

Vizuální složka tvorby spočívala i ve fotografiích skupiny, kde především lokalita hrála důležitou roli.²²⁵ Nejznámější fotografie Letova a jeho spoluhráčů z osmdesátých let jsou bezpochyby snímek, zachycující Letova za ostnatým drátem,²²⁶ a série fotografií členů skupiny,²²⁷ pořízená na Rudém náměstí. Tyto snímky měly zdůrazňovat nonkonformismus skupiny, zasněžená pustina s ostnatým drátem evokovala pocit neutěšenosti a samoty, snímky punkových muzikantů na pozadí Spasské věže a dalších dominant Rudého náměstí v sobě zase nesly otevřeně provokativní ráz.

²¹⁷ Поганая молодежь, 1985, dostupné z: http://www.gr-oborona.ru/pub/discography/poganaja_molodezh.html, získáno 15.2.2020.

²¹⁸ Z odpovědi Jegora Letova na dotazy fanoušků ze dne 11.4.2006, dostupné z: <http://www.gr-oborona.ru/pub/offline/1144775403.html>, získáno 22.2.2020.

²¹⁹ Viz obrazová příloha 3 a 4.

²²⁰ Viz obrazová příloha 2.

²²¹ Viz obrazová příloha 5.

²²² Viz obrazová příloha 7.

²²³ Viz obrazová příloha 6.

²²⁴ Viz obrazová příloha 1.

²²⁵ Здорово и вечно, režie Наталья ЧУМАКОВА, Анна ЦИРЛИНА, Ruská federace, Beat Films, 2014.

²²⁶ Viz obrazová příloha 11.

²²⁷ Viz obrazová příloha 12.

5 Závěr

Jegor Letov spolu se skupinou *Graždanskaja oborona* vnesl do ruské rockové hudby filozofii a zvuk západního punku, který po stránce textů dokázal spojit s tvůrčími postupy ruské moderny a avantgardy. Propojení tvrdé a agresivní hudby s promyšlenými a originálními texty spolu s radikálním vystupováním proti společnosti a režimu přinesly Letovovi v krátké době značnou popularitu, kterou si i po rozpadu Sovětského svazu dokázal udržet právě díky filozofickému přesahu svých písní. Letova jak v kontextu jeho tvorby, tak podle jeho vlastních vyjádření a vystupování nelze vnímat jako bojovníka proti jednomu politickému zřízení. Ve svých textech se v duchu punk-rocku ostře vymezoval proti jakýmkoli společenským konvencím, stereotypům a konformitě. I tento přístup jistě zapříčinil, že měl Letov jako autor co říct i po roce 1991 a *Graždanskaja oborona* se stále těšila velké oblibě.

Jak je patrné z biografické části této práce, Letov za svého života mnohokrát čelil represím a pronásledování ze strany úřadů, a to i během postupného uvolňování poměrů v druhé polovině osmdesátých let. Neměl téměř možnost oficiálně vystupovat nebo distribuovat své nahrávky. Díky tehdejší rozsáhlé síti rockového undergroundu v SSSR se mu nicméně podařilo proniknout do širokého povědomí příznivců žánru.

Tato bakalářská práce si kladla za cíl přiblížit Letovovu tvorbu a život v osmdesátých a na počátku devadesátých let dvacátého století. Přestože poslední mapovaná etapa již nespadá do období Sovětského svazu, je důležitá pro analýzu společenského a politického aspektu textů, jelikož Letovův názorový přerod, spadající právě do tohoto časového úseku, staví tyto prvky do poněkud jiného světla. Fakt, že Letov vnímal a prezentoval většinu svých písní jako protitotalitní a protisystémové v nejširším slova smyslu, potvrzuje i skutečnost, že všechny jeho takzvaně protikomunistické písně z osmdesátých let byly skupinou hrány i v době jejího sympatizování s Národně bolševickou stranou. Jak je patrné z fragmentů Letovem poskytnutých rozhovorů, uvedených v této práci, i z dobových článků věnovaných jeho osobě, Letov se po celé toto období především snažil o co největší kontroverzi a skandálnost. Tyto prvky pro něj, stejně tak jako syrovost a agresivita hudební produkce, znamenaly samu podstatu fenoménu žánru rocku, jenž ho provázel po celou dobu jeho aktivní tvůrčí činnosti.

Nejpřínosnější zdroje při psaní této práce byly záznamy poskytnutých rozhovorů pro její biograficky zaměřenou část. Informace z nich umožňovaly z převážné části přímo zrekonstruovat většinu Letovova života i jeho názorů za použití pouze malého množství dalších zdrojů, většinou pouze za účelem doplnění přesných datací či ověření některých informací.

V části práce, zaměřené na tvorbu samotnou, pak byla nejdůležitějším zdrojem monografie J. Domanského, která přehledně osvětluje způsob výstavby Letových textů a podkryvá velkou řadu aluzí a intertextualit v nich. Přínosné zde byly opět také rozhovory, poskytnuté Letovem, ohledně významu jednotlivých písní či okolností jejich vzniku, poskytnuté pro média či nacházející se ve formě odpovědí na otázky fanoušků na oficiálních webových stránkách skupiny *Graždanskaja oborona*.

V rámci této práce jsem se snažil co nejlépe přiblížit a popsat Letovy názory a jejich vývoj. V průběhu zpracovávání potřebných zdrojů se postava Jegora Letova ukázala jako mnohem kontroverznější osobnost, než jsem se zpočátku domníval, konkrétně šlo o období jeho spolupráce s Národně bolševickou stranou. Je však třeba říct, že tato politická aktivita se do jeho tvorby nepromítla vůbec nebo pouze v několika písních z období devadesátých let. I proto je Letov i dnes považován především za ikonu punku a symbol revolty proti systému. Jak antisovětský, tak ve smyslu absolutní svobody jednotlivce anarchistický aspekt je v jeho díle zřetelně a hojně zastoupen oproti spojení prvků levicového a pravicového extremismu Národně bolševické strany, kterou Letov sice v devadesátých letech pomáhal zaštiťovat a propagovat svými koncerty, nicméně její ideologii do své tvorby nechal proniknout ve velmi omezené míře, pokud vůbec. I tento fakt mluví ve prospěch chápání Letových činů jako věčné revolty proti libovolnému státnímu aparátu. Z textu práce je patrné, že Letov vždy zaujímal nejkrajnější stanovisko. Právě příklon k anarchismu v dobách autoritářského sovětského režimu a přechod k extremistickým totalitárním ideologiím v kontextu bouřlivých devadesátých let nejlépe dokládá jeho neustálé tíhnutí k opozici.

Antisovětsky zaměřené texty, jimž jsem se v této bakalářské práci věnoval, představují pouze část Letovy tvorby, zahrnující množství dalších témat a motivů. Ty nabízejí poměrně široké pole pro zkoumání Letovy poetiky a tvůrčích postupů, jemuž se hodlám věnovat v dalším výzkumu.

6 Bibliografie

Použitá literatura:

BARKER, A. M. (ed.), *Consuming Russia: popular culture, sex, and society since Gorbachev*, Durham, Duke University Press, 1999.

GOLOLOBOV, I., *Punk in Russia: Cultural mutation from the 'useless' to the 'moronic'*, London; New York: Routledge, Taylor & Francis Group, 2014.

HESSE H., *Bratři Karamazovi aneb Soumrak Evropy*, dostupné z: <http://www.hesse.ru/books/articles/?ar=41>, získáno 7.2.2020.

ZUBOV, A. (ed.), *Dějiny Ruska 20. století – II. díl*. Praha: Argo, 2015.

АЛЕКСЕЕВ, А., *Кто есть кто в советском роке. Иллюстрированная энциклопедия отечественной рок-музыки*, Москва, МП Останкино, 1991. Dostupné z: <https://www.litmir.me/br/?b=146635>.

ДОМАНСКИЙ Ю., *Формульная поэтика Егора Летова*, Москва, Bull Terrier Records, 2018. Dostupné z: <http://letov.org/#books>.

ЖОГОВ С., *Концептуализм в русском роке («Гражданская Оборона» Егора Летова и Московская концептуальная школа)*, in: *Русская рок-поэзия : текст и контекст*, № 5, s. 190-201.

КОБИНА Ю., *Обэриуты и рок-поэзия: Коммуникативный аспект*, in: *Вестник Ставропольского государственного университета* № 30, 2002.

ЛЕТОВ, Е., *Я не верю в анархию*, Москва, Издательский центр совместно с ООО Лист Нью, 1997. Dostupné z: <http://www.gr-oborona.ru/pub/anarhi/>.

НОВИЦКАЯ А., *Основные этапы творчества Егора Летова*, in: *Русская рок-поэзия: текст и контекст*, № 14, s. 172-180.

ТЕМИРШИНА О., *Поэтическая типология лирики Летова и Маяковского: От модели мира к языку*, in: *Вестник Томского государственного университета* № 49, 2017.

ТРОИЦКИЙ, А., *История советского рока*, Москва: РИО, 1991.

Dokumentární filmy:

Здорово и вечно, režie Наталья ЧУМАКОВА, Анна ЦИРЛИНА, Ruská federace, Beat Films, 2014.

Русский Рок, režie Сергей ПРОТАСОВ, Ruská federace, Балтик видео, 2008.

Это было в Сибири. Гражданская оборона и Янка, 2015, materiály k filmu *Следы на снегу*, režie Владимир КОЗЛОВ, Ruská federace, Platzkart Productions, 2014, dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=q5a1uznflUQ&t=1850s>, získáno 28.12.2019.

Záznamy koncertů:

Гражданская Оборона и Адольф Гитлер, dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=vYOU6gd4nCI>, získáno 2.2.2020.

Гражданская Оборона, Москва, Крылья Советов, 1994, dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=fRDt-SIYGJA&t=2749s>, získáno 11.2.2020.

Гражданская оборона – Последний концерт в Таллине 1990г, dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=HXVICujfAH8&t=2427s>, získáno 2.2. 2020.

Festival СЫРОК 31.12.1988, dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=tZjIPW9Dl6o>, získáno 28.12.2019.

Концерт в Городе-Герое Ленинграде, 1994, dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=NghsA5B2yac&t=177s>, získáno 20.12.2019.

Песни В Пустоту, 1986 dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=RXdWJeN6NMk>, získáno 31.12.2019.

Články, rozhovory, webové stránky:

Oficiální stránky skupiny <http://www.gr-oborona.ru/>.

Артемий Троицкий о Егоре Летове, dostupné z: <https://ru-grob.livejournal.com/472913.html>, získáno 10.2.2020.

В День Победы в Омске скончался отец Егора Летова, dostupné z: <https://www.5-tv.ru/news/202290/>, získáno 14.12.2019.

Интервью Егора Летова Саратовскому ТВ 1998, dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=ObDb--wbUWQ>, získáno 28.12.2019.

Омску не нужен аэропорт имени Летова? / Артемий Троицкий, dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=HxtlgOpiHyc&t=301s>, získáno 11.2.2020.

Он записал себе в соратники всех — от Киры Муратовой до Христа, dostupné z: <https://novayagazeta.ru/articles/2019/11/05/82617-on-zapisal-sebe-v-soratniki-vseh-ot-kiry-muratovoy-do-hrista>, získáno 14.12.2019.

Панки в своем кругу (застольные беседы в трех частях), dostupné z: <http://www.grob-ohorona.ru/pub/anarhi/1056978975.html>, získáno 14.12.2019.

С чужого голоса, dostupné z: <https://plerva.livejournal.com/18807.html>, získáno 14.12.2019.

Vyjádření Letova k písni *Всё идёт по плану*, 1998, dostupné z: <http://www.ytime.com.ua/ru/50/798>, získáno 5.3.2020.

Vyjádření Letova k písni *Мы – лед под ногами майора*, dostupné z: <http://www.ytime.com.ua/ru/50/761>, získáno 9.2.2020.

10 фактов из жизни Егора Летова, которых вы, возможно, не знали, dostupné z: http://grob-hroniki.org/article/2005/art_2005-04-xxa.html, získáno 14.12.2019.

7 Obrazová příloha

Seznam příloh:

Příloha 1: obal alba <i>Poganaja moloděž</i> , 1985.....	I
Příloha 2: obal alba <i>Optimizm</i> , 1985.....	I
Příloha 3: obal 1. vydání alba <i>Tak zakaljalas stal</i> , 1988.....	II
Příloha 4: obal 2. vydání alba <i>Tak zakaljalas stal</i> , 2007.....	II
Příloha 5: obal alba <i>Vojna</i> , 1989.....	III
Příloha 6: obal alba <i>Zdorovo i věčno</i> , 1989.....	III
Příloha 7: obal alba <i>Bojevoj stimul</i> , 1988.....	IV
Příloha 8: Jegor Letov a Jevgenij Filatov během nahrávání alba <i>Igra v biser pered svinjami</i> , 1986.....	IV
Příloha 9: ikonická fotografie Letova, 1988.....	V
Příloha 10: Jegor Letov a Janka Ďagileva, 1988.....	V
Příloha 11: Jegor Letov, Konstantin Rjabinov a Oleg Sudakov, 1989.....	VI
Příloha 12: Jegor Letov a sestava skupiny <i>Graždanskaja oborona</i> z období novosibirských festivalů (1987-1988) na Rudém náměstí v Moskvě.....	VI

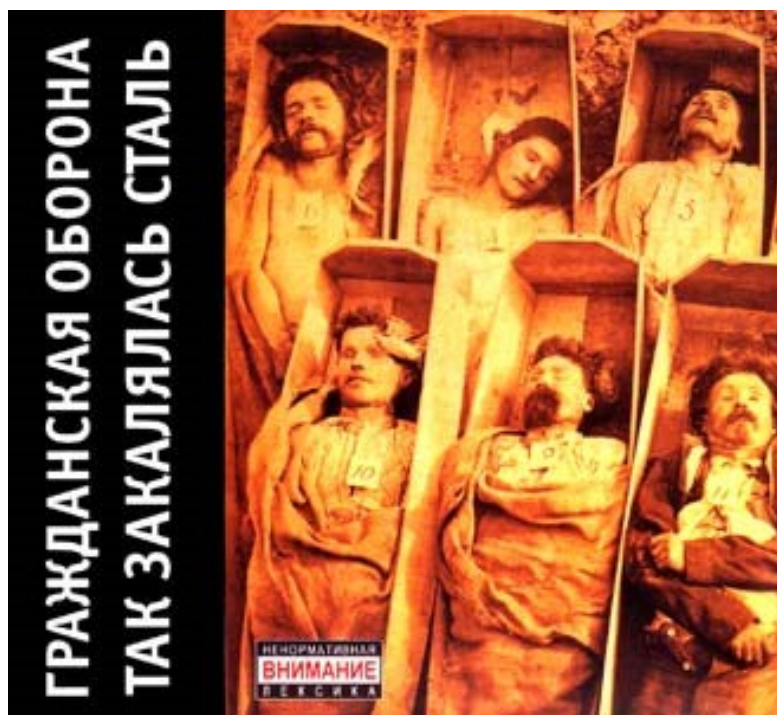
Пříloha 1 – obal alba *Poganaja moloděž* (zdroj: http://www.gr-oborona.ru/pub/discography/poganaja_molodezh.html, získáno 1.4.2020)

Пříloha 2 – obal alba *Optimizm* (zdroj: <http://www.gr-oborona.ru/pub/discography/optimizm.html>, získáno 1.4.2020)

Пříloha 3 – obal 1. vydání alba *Tak zakaljalas stal* (zdroj: http://www.gr-oborona.ru/pub/discography/tak_zakaljalas_stal.html, získáno 1.4.2020)

Пříloha 4 – obal 2. vydání alba *Tak zakaljalas stal* (zdroj: <http://www.gr-oborona.ru/pub/rock/albums.html>, získáno 1.4.2020)

Пříloha 5 – obal alba *Vojna* (zdroj: <http://www.gr-oborona.ru/pub/discography/vojna.html>, získáno 1.4.2020)

Пříloha 6 – obal alba *Zdorovo i večno* (zdroj: http://www.gr-oborona.ru/pub/discography/zdorovo_i_vechno.html, získáno 1.4.2020)

Пříloha 7 – obal alba *Bojevoj stimul* (zdroj: http://www.gr-oborona.ru/pub/discography/boevoj_stimul.html, získáno 1.4.2020)

Пříloha 8 – Jegor Letov (vlevo) a Jevgenij Filatov, fotografie z doby nahrávání alba *Igra v biser pered svinjami*, 1986 (zdroj: http://www.gr-oborona.ru/pub/discography/igra_v_biser_pered_svinjami.html, získáno 1.4.2020)

Příloha 9 – ikonická fotografie Letova z roku 1988 (zdroj: <https://avatars.yandex.net/get-music-content/108289/a413f4f4.p.42528/m1000x1000>, získáno 1.4.2020)

Příloha 10 – Jegor Letov a Janka Ďagileva, fotografie z roku 1988 (zdroj: https://cs5.pikabu.ru/post_img/big/2015/05/02/0/1430515238_1361650766.jpg, získáno 1.4.2020)

Příloha 11 – zleva Jegor Letov, Konstantin Rjabinov a Oleg Sudakov, fotografie z roku 1989 (zdroj: <https://soullaway.livejournal.com/319478.html>, získáno 1.4.2020)

Příloha 12 – Jegor Letov (druhý zprava) a sestava skupiny Graždanskaja oborona z období novosibirských festivalů (1987-1988) na Rudém náměstí v Moskvě (zdroj: https://static.ngs.ru/news/99/preview/ca4b75b279273939940972ff24ff727a027cbe51_570_380_c.jpg, získáno 1.4.2020)